

ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΟ ΚΕΝΟ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΟΥΔΕΤΕΡΟΤΗΤΑ
ΙΟΥΝΙΟΣ 2022

Συντάκτρια: Βικτωρία Τσιτσώνη, οικονομική αναλύτρια, WWF Ελλάς

Σύμβουλος: Ολιβιέ Βαρδακούλιας, οικονομολόγος περιβάλλοντος

Επιμέλεια: Θεοδότα Νάντσου, επικεφαλής πολιτικής, WWF Ελλάς, tnantsou@wwf.gr

Εξώφυλλο: WWF Ελλάς / Βασίλης Κοκκινίδης

Το WWF Ελλάς είναι η εθνική οργάνωση του διεθνούς περιβαλλοντικού δικτύου του World Wide Fund for nature στην Ελλάδα.

Αποστολή του WWF είναι να σταματήσει την υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος και να χτίσει ένα μέλλον αρμονικής συνύπαρξης ανθρώπων και φύσης, προστατεύοντας τη βιοποικιλότητα, διασφαλίζοντας τη βιώσιμη χρήση των ανανεώσιμων φυσικών πόρων, και προωθώντας τη μείωση της ρύπανσης και της σπάταλης κατανάλωσης.

© Ιούνιος 2022, WWF Ελλάς

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	6
ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΟ ΚΕΝΟ ΓΙΑ ΦΙΛΟΔΟΞΟΥΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΟΥΣ ΣΤΟΧΟΥΣ	6
ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ	10
Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ)	10
Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης	13
Στρατηγικές επενδύσεις	17
Αναπτυξιακοί - επενδυτικοί νόμοι	19
Φορολογία και επιδοτήσεις	21
Ελληνική Αναπτυξιακή Τράπεζα	24
Υφιστάμενα ειδικά «πράσινα» εργαλεία & πόροι	25
Πράσινο Ταμείο	25
Έσοδα από τη δημοπράτηση δικαιωμάτων εκπομπών (ETS)	28
Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας	32
REPowerEU και Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης	33
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ	35
Η «ομπρέλα» του πράσινου προϋπολογισμού	36
Κλιματική ασπίδα για την ελληνική οικονομία	37
Επιστημονικά θεμελιωμένη παρακολούθηση	38
Κλιματική ευθυγράμμιση των εθνικών πόρων	38
ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	56

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Είτε πρόκειται για δραματική απώλεια της βιοποικιλότητας, είτε για ταχεία κλιματική αλλαγή, όλοι συνειδητοποιούμε πια μια πραγματικά πολύ οδυνηρή πλανητική κρίση. Η νέα έκθεση της IPCC υπογραμμίζει την επείγουσα ανάγκη να εφαρμοστούν άμεσα οι κλιματικές λύσεις για να αντιμετωπίσουμε την αύξηση των εκπομπών των αερίων του θερμοκηπίου.

Πέρα από τις πλανητικές προκλήσεις που απαιτούν επείγουσα δράση, αντιμετωπίζουμε επίσης και πολλές κοινωνικοοικονομικές και ανθρωπιστικές: την τραγική απώλεια ανθρώπινων ζώων από τον covid-19, τα δεινά από την ασθένεια και την κρίση των οικονομιών σε όλο τον κόσμο, τα γεγονότα στην Ουκρανία, την ενεργειακή κρίση λόγω του ορυκτού αερίου που υπονομεύουν την ασφάλεια των Ελλήνων καταναλωτών, αλλά και την οικονομική τους ευημερία.

Τώρα είναι η ώρα για μια συστημική αλλαγή. Πέρα από το απαραίτητο όραμα και την πολιτική βούληση, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι επαρκείς πόροι θα αποτελέσουν επίσης κρίσιμο παράγοντα για μια τέτοια μεταμόρφωση. Στην Ελλάδα έχει διατεθεί ένα σοβαρό ποσό χρηματοδότησης από την ΕΕ, ωστόσο όλες οι οικονομοτεχνικές εκτιμήσεις καταδεικνύουν ότι οι πόροι της ΕΕ δεν επαρκούν για να καλύψουν τις σημαντικές πρόσθετες επενδυτικές ανάγκες που προκύπτουν από τη μετάβαση σε μια οικονομία μηδενικών εκπομπών.

Για την Ελλάδα, η πρόκληση αυτή επιδεινώνεται και από πρόσθετους παράγοντες. Η πανδημία, αλλά και η ενεργειακή κρίση, έπληξε τη χώρα μετά από μια δεκαετία λιτότητας, σε μια εποχή που αγωνιζόταν να ανακτήσει την ταλαιπωρημένη οικονομία και κοινωνία της, αλλά μέσω του ίδιου ελαττωματικού μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης που μας έφερε στο σημείο που βρισκόμαστε τώρα και φέροντας μαζί της και ένα βαρύ περιβαλλοντικό αποτύπωμα.

Η ψήφιση, τον περασμένο Μάιο, του εθνικού κλιματικού νόμου 4936/2022 αλλάζει τα δεδομένα για τις οικονομικές πολιτικές της χώρας. Η Ελλάδα μπαίνει σε τροχιά κλιματικής ουδετερότητας. Αν και η πορεία που διαγράφει ο εθνικός κλιματικός νόμος είναι μακρύτερη από όσο επιβάλλουν τα δεδομένα εξέλιξης της κλιματικής κρίσης, εντούτοις καθίσταται πλέον σαφές ότι όλα τα εργαλεία οικονομικής πολιτικής πρέπει να ευθυγραμμιστούν με τον στόχο της απεξάρτησης από τα ορυκτά καύσιμα και της επίτευξης κλιματικής ουδετερότητας το συντομότερο δυνατόν. Η έκθεσή μας λοιπόν αυτή γίνεται πλέον ακόμα πιο επίκαιρη, καθώς δείχνει ακριβώς τον δρόμο προς το κλείσιμο του επενδυτικού κενού για μια κλιματικά ουδέτερη και μακροπρόθεσμα βιώσιμη ελληνική οικονομία.

Δημήτρης Καραβέλλας
Διευθυντής WWF Ελλάς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η επίτευξη φιλόδοξων κλιματικών στόχων ευθυγραμμισμένων τουλάχιστον με τον νέο ευρωπαϊκό στόχο μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου (ΑτΘ) κατά 55% έως το 2030, προϋποθέτει μια άνευ προηγουμένου κινητοποίηση επενδύσεων για τον μετασχηματισμό κομβικών κλάδων της οικονομίας.

Ειδικά στην παρούσα κρίσιμη συγκυρία που προκλήθηκε τον τελευταίο χρόνο με την κρίση του ορυκτού αερίου και κορυφώνεται τους τελευταίους μήνες με τον πόλεμο της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας, η απεξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα είναι ζήτημα ζωής όχι μόνο για τον πλανήτη, αλλά και για την οικονομία και ενεργειακή ασφάλεια ολόκληρης της Ευρώπης. Με το πρόγραμμα RePowerEU, η ΕΕ επικυρώνει ξεκάθαρα την κατεύθυνση προς την οποία έδειχναν εδώ και τουλάχιστον μια δεκαπενταετία οι αναλύσεις περιβαλλοντικών οργανώσεων και ερευνητικών ινστιτούτων:¹ ότι δηλαδή η εξάρτηση από το αέριο, το πετρέλαιο και τους ορυκτούς άνθρακες έχει καταστροφική επίδραση στο κλίμα, το φυσικό περιβάλλον και την ανθρώπινη υγεία, αλλά ότι προκαλεί επίσης οικονομικές ζημιές και αφήνει τα κράτη έκθετα σε κινδύνους γεωπολιτικής αστάθειας. Χρειάστηκε λοιπόν μια πολεμική κρίση και ανθρωπιστική καταστροφή, ώστε να αναγνωριστούν και να αποκτήσουν κεντρική θέση στο πολιτικό προσκήνιο οι βαθιά δυσμενείς για τις οικονομίες, την ενεργειακή ασφάλεια και τη γεωπολιτική σταθερότητα επιπτώσεις της εξάρτησης από τα ορυκτά καύσιμα.

Ειδικά όσον αφορά τη μεγάλη εξάρτηση της Ευρώπης, αλλά και ειδικότερα της Ελλάδας από το ρωσικό αέριο, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι το 2022 είναι η χρονιά κατακρήμνισης κάθε μύθου που επί χρόνια περιβάλλει το αέριο και το πετρέλαιο. Αυτοί οι μύθοι που δικαιολογούσαν την προώθηση νέων προγραμμάτων εξορύξεων υδρογονανθράκων από κυβερνήσεις και τη διεκδίκηση ενισχύσεων και παραχωρήσεων τεράστιων φυσικών εκτάσεων και άλλων προνομίων σε πετρελαϊκές εταιρείες, τώρα καταπέφτουν παταγωδώς. Εκτός από τη διαπίστωση ότι η εξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα αφήνει κράτη, κοινωνίες και οικονομίες έκθετες σε γεωπολιτικούς και επιχειρηματικούς εκβιασμούς, έρχεται πλέον και ο Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας (International Energy Agency – IEA) να επιβεβαιώσει πως η επίτευξη ενεργειακής ασφάλειας δεν έχει καμία ανάγκη από νέες επενδύσεις σε υδρογονάνθρακες. Προτεραιότητα, σύμφωνα με τον IEA, πρέπει να είναι η επένδυση όλων των κρατών σε «αξιόπιστες πηγές ενέργειας» που «ενισχύουν την ενεργειακή ασφάλεια και την πορεία προς τον καθαρό μηδενισμό των εκπομπών», δηλαδή σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και σε ενεργειακή αποδοτικότητα και εξοικονόμηση.²

Σημαντικός παράγοντας στη ζωικά σημαντική πλέον πορεία της Ευρώπης προς την κλιματική ουδετερότητα είναι η κοινωνική διάσταση των μέτρων και των πολιτικών που θα τη σηματοδοτήσουν. Για το WWF, η δίκαιη μετάβαση δεν είναι πρόκληση που αφορά μόνο τις λιγνιτικές περιφέρειες, αλλά συνολικά την κοινωνία και ειδικότερα τις ευάλωτες ομάδες και τα νοικοκυριά που ενδεχομένως να επηρεαστούν από τις μεταβολές σε τομείς μεγάλου ανθρακικού αποτυπώματος. Μέτρα που έχουν κεντρική θέση στην πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, όπως το Ευρωπαϊκό Σύστημα Εμπορίας Εκπομπών, τα μέτρα ενεργειακής αναβάθμισης κτιρίων, η φορολόγηση των καυσίμων, ή η απόσυρση μονάδων ηλεκτροπαραγωγής από λιγνίτη μπορεί να επηρεάσουν δυσανάλογα τα φτωχότερα νοικοκυριά, δημιουργώντας κοινωνικές ανισότητες που πρέπει να θεωρούνται ανεπιθύμητη παρενέργεια για κάθε πολιτική προστασίας του περιβάλλοντος. Στόχος είναι ο κόσμος να γίνει καλύτερος και οι κοινωνίες να βγουν πιο υγιείς και μέσα από τον αγώνα για έναν ζωντανό πλανήτη.

¹ Ενδεικτικά: α) WWF EU. (2009). Natural gas supply cuts by Russia is a wake-up call to Europe to strengthen energy efficiency and renewable energy efforts. <https://www.wwf.eu/?153781/Natural-gas-supply-cuts-by-Russia-is-a-wake-up-call-to-Europe-to-strengthen-energy-efficiency-and-renewable-energy-efforts> β) ΕΚεΠΕΚ Παντείου Πανεπιστημίου, ΓΣΕΕ, ΤΕΕ, WWF Ελλάς. (2011). «Οδικός Χάρτης για την Προσαρμογή της Ελλάδας στην Κλιματική Αλλαγή». Επιστημονική έκθεση. https://www.contentarchive.wwf.gr/images/pdfs/odikos_xartis.pdf

² Birol, Fatih. (2022, 13 Μαΐου). What does the current global energy crisis mean for energy investment? <https://www.iea.org/commentaries/what-does-the-current-global-energy-crisis-mean-for-energy-investment>

Όπως φαίνεται και από τις εξελίξεις στο πλαίσιο του πακέτου REPowerEU, είναι σαφές πλέον ότι ειδικά σε σχέση με την ανάπτυξη των ΑΠΕ και την επίτευξη ενεργειακής αποδοτικότητας και εξοικονόμησης, οι ευρωπαϊκοί στόχοι αναθεωρούνται αυξητικά με καταγιστικό ρυθμό τα τελευταία χρόνια. Στην πράξη αποδεικνύεται συνεπώς ότι οι στόχοι πρέπει να τίθενται με ορίζοντα τις επιστημονικές υποδείξεις για την ανάγκη μηδενισμού του υψηλού κλιματικού αποτυπώματος των οικονομιών και όχι με βάση τη χαμηλή πολιτική φιλοδοξία ή τις συντηρητικές εκτιμήσεις για την εξέλιξη της διείσδυσης των τεχνολογιών και εφαρμογής των βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών και των πρακτικών εξοικονόμησης.

Η έκθεσή μας αυτή δεν περιορίζεται στην επανάληψη κατευθύνσεων που έχουν ήδη διατυπωθεί σε σχέση με την κατεύθυνση των πόρων της ΕΕ μέσα από τα επιχειρησιακά προγράμματα ή το Ταμείο Ανάκαμψης και Σταθερότητας. Συχνά θεωρούμε δεδομένο ότι τη μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα και την περιβαλλοντική βιωσιμότητα πρέπει «να την πληρώσει» η ΕΕ. Εκείνο που συνήθως παραγνωρίζεται είναι πως ειδικά σε σχέση με την πορεία προς την κλιματική ουδετερότητα, στόχος είναι ο μηδενισμός των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Συνεπώς, δεν μπορεί να δικαιολογηθεί καμία «οικονομική διαρροή» προς κατευθύνσεις μεγάλου κλιματικού αποτυπώματος. Πρακτικά, αυτό σημαίνει πως όχι μόνο οι πόροι της ΕΕ, αλλά και κάθε τελευταίο ευρώ από εθνικές πηγές πρέπει να προσανατολιστεί προς την κατεύθυνση της απεξάρτησης της ελληνικής οικονομίας από τα ορυκτά καύσιμα, του μηδενισμού των εκπομπών σε κάθε τομέα και βεβαίως της αντιστάθμισης των κοινωνικών επιπτώσεων με κίνητρα ή ενισχύσεις που θα ενισχύσουν τη δίκαιη και κοινωνικά συνεκτική πορεία επίτευξης της κλιματικής σταθερότητας.

Ειδικότερα στην περίπτωση της Ελλάδας, μιας χώρας που βυθίστηκε στην ύφεση που προκλήθηκε από την πανδημία του COVID-19 μέσα σε λιγότερο από δυο χρόνια αφότου βγήκε από οκτώ χρόνια βαθιάς οικονομικής κρίσης και ασφυκτικής δημοσιονομικής ελλείψεως, ο προσανατολισμός προς ένα αναπτυξιακό μοντέλο με θετικό περιβαλλοντικό πρόσημο μπορεί να ανοίξει δρόμους επιχειρηματικής καινοτομίας και εμπλουτισμού της οικονομίας με νέες επενδυτικές ευκαιρίες σε τομείς αιχμής σε αυτή τη μετάβαση.

Από τα στοιχεία που παρουσιάζονται στην έκθεση φαίνεται ότι παρά τη σημαντική κινητοποίηση πόρων σε επίπεδο ΕΕ, μέσω των ταμείων του Πολυετούς Δημοσιονομικού Πλαισίου 2021-2027, του Ταμείου Ανάκαμψης και του ευρύτερου πακέτου Next Generation EU, όλες οι οικονομοτεχνικές εκτιμήσεις καταδεικνύουν ότι οι πόροι της ΕΕ δεν επαρκούν για να καλύψουν τις σημαντικές πρόσθετες επενδυτικές ανάγκες που προκύπτουν από τη μετάβαση σε μια οικονομία μηδενικών εκπομπών.

Ακριβώς λόγω του σημαντικού «επενδυτικού κενού», το οποίο υπολογίζεται πως απαιτεί τουλάχιστον διπλασιασμό των επενδυτικών δαπανών σε έργα πράσινης μετάβασης, η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία βασίζεται σε δυο κομβικές υποθέσεις εργασίας:

- Στη μόχλευση σημαντικών προσθέτων «πράσινων» ιδιωτικών επενδύσεων και
- Στην πρόσθετη κινητοποίηση εθνικών δημόσιων κεφαλαίων από τα κράτη μέλη.

Οι δυο αυτές διαστάσεις προϋποθέτουν με τη σειρά τους σημαντικές δομικές μεταρρυθμίσεις, σε ό,τι αφορά τόσο τις κανονιστικές απαιτήσεις και την εποπτεία του ιδιωτικού τομέα, όσο και των εγχώριων εργαλείων οικονομικής πολιτικής, καθώς βεβαίως και μεταρρυθμίσεις που θα εγγυηθούν τη διαφάνεια και καλή και κοινωνικά συμπεριληπτική οικονομική διακυβέρνηση της πορείας προς την κλιματική ουδετερότητα.

Εντούτοις, ο δημόσιος διάλογος στην Ελλάδα φαίνεται να εξαντλείται σε μια εξαιρετικά απλοϊκή προσέγγιση επί των παραπάνω ζητημάτων. Αφενός, τόσο το (πλέον ξεπερασμένο και υπό αναθεώρηση) Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα, όσο και η πρόταση εθνικού κλιματικού νομού, εξαντλούν την ανάλυσή τους για την κάλυψη των επενδυτικών αναγκών στην κινητοποίηση Ευρωπαϊκών πόρων και σε αποσπασματικές και ασύνδετες μεταρρυθμίσεις των εγχώριων εργαλείων εποπτείας και οικονομικής πολιτικής. Αφετέρου, δεν υφίσταται μέχρι στιγμής ένα συνολικό εθνικό σχέδιο που να καταγράφει συστηματικά τις εγχώριες μεταρρυθμίσεις που απαιτούνται, λαμβάνοντας υπόψη τις πρόσθετες επενδυτικές ανάγκες και το «επενδυτικό κενό» που προκύπτουν.

Σε αυτό το ευρύτερο πλαίσιο, η παρούσα μελέτη αποσκοπεί στην εκκίνηση ενός ουσιαστικού δημόσιου διαλόγου για τις μεταρρυθμίσεις που απαιτούνται στο πεδίο των εθνικών οικονομικών πολιτικών για την επίτευξη φιλόδοξων κλιματικών στόχων. Χωρίς να επιχειρείται μια εξαντλητική ανάλυση του συνόλου των εργαλείων οικονομικής πολιτικής, στη μελέτη εντοπίζονται κομβικά εργαλεία τα οποία οφείλουν να ευθυγραμμιστούν με τους κλιματικούς και ευρύτερους περιβαλλοντικούς στόχους, και σκιαγραφεί μεταρρυθμιστικές προτάσεις, ανά εργαλείο.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η έκθεση αυτή αξιολογεί τις εθνικές οικονομικές πολιτικές και κάποια από τα εργαλεία οικονομικής διακυβέρνησης ως προς τον προσανατολισμό τους προς την ενίσχυση της πορείας της χώρας προς την κλιματική ουδετερότητα και τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Με δεδομένη τη δυσκολία που προκύπτει από το έλλειμμα διαφάνειας και δεδομένων για την πορεία εφαρμογής των εθνικών οικονομικών πολιτικών, όπως για παράδειγμα τα σχέδια που ενισχύονται μέσω του αναπτυξιακού νόμου, το WWF Ελλάς απηύθυνε αιτήματα πληροφοριών προς τις παρακάτω υπηρεσίες του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων:

1. Γενική Γραμματεία Δημοσίων Επενδύσεων και ΕΣΠΑ
2. Γενική Διεύθυνση Στρατηγικών Επενδύσεων
3. Γενική Διεύθυνση Ιδιωτικών Επενδύσεων

Από τα αιτήματα αυτά το μόνο που δεν απαντήθηκε ήταν εκείνο που απευθύνθηκε στη Γενική Διεύθυνση Ιδιωτικών Επενδύσεων.

Επιπλέον στις 20/12/2021 πραγματοποιήθηκε συνέντευξη με αρμόδιους από τη Γενική Γραμματεία Δημοσίων Επενδύσεων και ΕΣΠΑ με θέμα συζήτησης το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) και κυρίως τη χρήση των εθνικών πόρων.

Η εκτίμηση της πράσινης δυναμικής των πολιτικών και εργαλείων που αναλύονται στην έκθεση πραγματοποιήθηκε με βάση:

- το κλιματικό τους αποτύπωμα και συγκεκριμένα το εάν εμμέσως ή άμεσα παρέχουν ενίσχυση στη χρήση ορυκτών καυσίμων,
- το ευρύτερο αποτύπωμα στο φυσικό περιβάλλον και τα οικοσυστήματα,
- την ευθυγράμμισή τους με τις κατευθύνσεις της Συμφωνίας του Παρισιού και κατ' επέκταση της Πράσινης Συμφωνίας,
- την εφαρμογή της αρχής της μη πρόκλησης σημαντικής βλάβης (do no significant harm principle) όπως ορίζεται στον κανονισμό ταξινόμησης (ΕΕ) 2020/852.

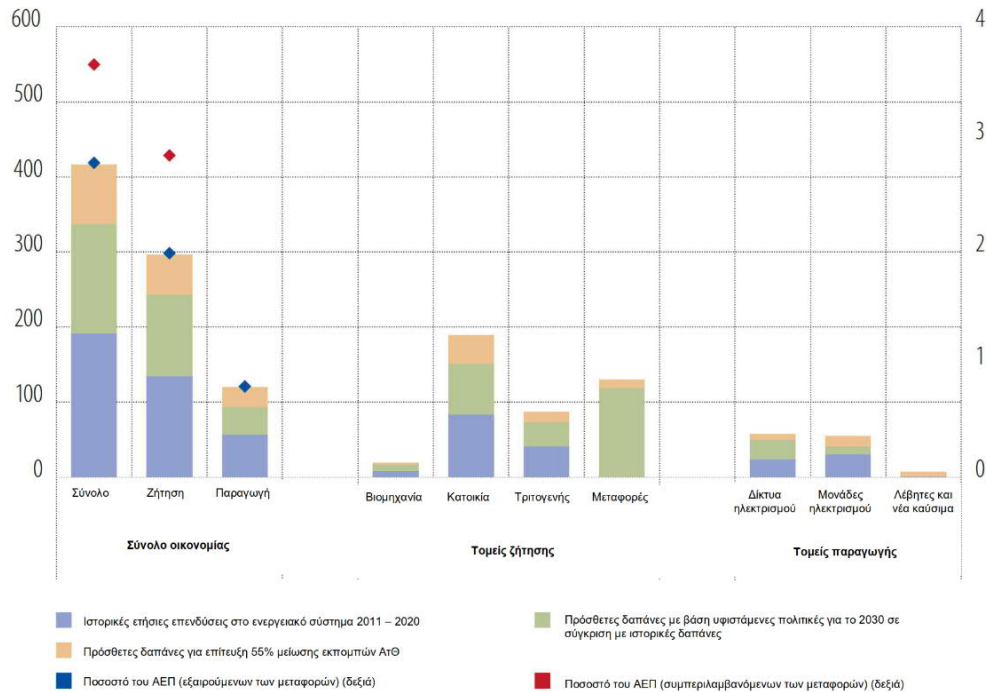
ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΟ ΚΕΝΟ ΓΙΑ ΦΙΛΟΔΟΞΟΥΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΟΥΣ ΣΤΟΧΟΥΣ

Σε επίπεδο ΕΕ, απαιτείται περίπου διπλασιασμός του μεριδίου των δημοσίων και ιδιωτικών επενδύσεων στο ΑΕΠ έως το 2030: από περίπου 1,5% σε 3,7% του ΑΕΠ, για τις επενδύσεις που σχετίζονται με την απανθρακοποίηση του ενεργειακού συστήματος. Για την Ελλάδα, η πρόκληση είναι ακόμα μεγαλύτερη, ιδίως επειδή μέχρι σήμερα οι επενδύσεις και οι μέχρι σήμερα χρηματοδοτήσεις μέτρων και πολιτικών προστασίας του περιβάλλοντος βασίζονταν σχεδόν αποκλειστικά σε ευρωπαϊκές αναπτυξιακές ενισχύσεις, ενώ οι εγχώριες επενδυτικές πολιτικές σε μεγάλο βαθμό συνεχίζουν να αγνοούν τα μηνύματα από τις πολιτικές που διαμορφώνονται στο επίπεδο της διεθνούς κοινότητας και της ΕΕ για την αναχαίτιση της κλιματικής κρίσης.

Σύμφωνα με τις οικονομοτεχνικές εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, τόσο ο ενδιάμεσος στόχος μείωσης των ΑτΘ κατά 55% έως το 2030, όσο και ο τελικός στόχος επίτευξης κλιματικής

ουδετερότητας έως το 2050, απαιτούν σημαντική κινητοποίηση προσθέτων επενδύσεων σε σχέση με τον μέσο όρο της δεκαετίας 2011-2020.

Σε ό,τι αφορά τις επενδύσεις που σχετίζονται με την απανθρακοποίηση του ενεργειακού συστήματος απαιτείται, συνυπολογίζοντας τη σταδιακή μετάβαση σε ένα πιο καθαρό μεταφορικό μοντέλο, περίπου ένας διπλασιασμός του μεριδίου των δημοσίων και ιδιωτικών επενδύσεων στο ΑΕΠ κατά την τρέχουσα δεκαετία έως το 2030 (από περίπου 1,5% του ΑΕΠ στο 3,7% του ΑΕΠ

της ΕΕ).

Γράφημα 1: Ετήσιες επενδυτικές δαπάνες, ιστορικά επίπεδα (2011-2020) και εκτιμώμενες απαιτήσεις για την επίτευξη των στόχων του 2030 (Αριστερός άξονας: δισεκ. ευρώ / δεξιός άξονας: % του ΑΕΠ)

Πηγή: Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (2021)³

Αξίζει να σημειώσουμε πως οι παραπάνω εκτιμήσεις δεν λαμβάνουν υπόψη τις πρόσθετες επενδύσεις που απαιτούνται για τη σταδιακή μείωση των εκπομπών ΑτΘ από την αγροτική παραγωγή, καθώς και τα 130 επιπλέον δισεκ. ευρώ που απαιτούνται για την επίτευξη των υπόλοιπων περιβαλλοντικών στόχων της ΕΕ σε κρίσιμους τομείς όπως η κυκλική οικονομία και η διατήρηση της βιοποικιλότητας.

Επιπρόσθετα, απαιτούνται επενδύσεις και δαπάνες κοινωνικής φύσεως, κυρίως δημόσιες, με σκοπό έναν δίκαιο μετασχηματισμό του οικονομικού συστήματος, οι οποίες δεν λαμβάνονται υπόψη επαρκώς από τα υπάρχοντα μοντέλα.

Συνολικά για την ΕΕ, εκτιμάται πως οι αναγκαίες σωρευτικές κοινωνικές επενδύσεις⁴ θα μπορούσαν να ανέλθουν σε 43 δισεκ. ευρώ μεταξύ 2015 και 2030. Από αυτά, σχεδόν 30 δισεκ. ευρώ (69%) θα αφορούσαν επιδόματα ανεργίας, 1,3 δισεκ. ευρώ (3%) πρόωρες συνταξιοδοτήσεις και 12 δισεκ. ευρώ (28%) για την αναγκαία επανεκπαίδευση.

Από όλες τις αναλύσεις είναι προφανές ότι η κοινωνικά υπεύθυνη μετάβαση προς μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία απαιτεί σημαντικές πρόσθετες δαπάνες.

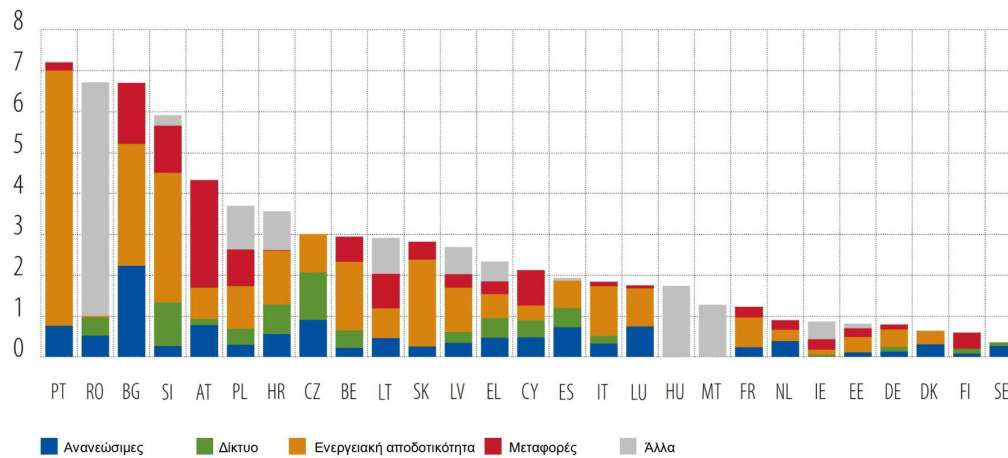
³ European Commission (2020). Impact assessment of - Stepping up Europe's 2030 climate ambition.

⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2020). Employment and Social Developments in Europe 2020. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8342&furtherPubs=yes>

Οφείλουμε επίσης να σημειώσουμε πως, όπως προκύπτει από όλα τα μοντέλα προσομοίωσης, οι επενδυτικές ανάγκες είναι πρόσθετες σε σχέση με ένα business-as-usual scenario. Αυτό σημαίνει πως δεν αρκεί μια απλή ανακατεύθυνση των επενδυτικών ροών από τα ορυκτά καύσιμα και σχετιζόμενες υποδομές προς υποδομές και τεχνολογίες χαμηλού αποτυπώματος άνθρακα, όσο σημαντική κι αν είναι αυτή η διάσταση. Αντιθέτως, απαιτείται μια συνολική αύξηση του μεριδίου των επενδύσεων στο ΑΕΠ, κάτι το οποίο αποτελεί πρόκληση ιδιαίτερα για μια οικονομία σαν την Ελληνική – η οποία χαρακτηρίζεται διαχρονικά από χαμηλό μερίδιο ιδιωτικών και δημοσίων επενδύσεων στο ΑΕΠ, ιδιαίτερα από την κρίση του 2010 και μετά.

Οι εκτιμήσεις των επενδυτικών αναγκών και του επενδυτικού «κενού» σε επίπεδο κρατών-μελών της ΕΕ, βασίζονται στις εκτιμήσεις των εθνικών ΕΣΕΚ. Ωστόσο, οφείλουμε να είμαστε εξαιρετικά προσεκτικοί με τις εκτιμήσεις των ΕΣΕΚ, καθώς, όπως υπογραμμίζεται σε αναλυτική του έκθεση του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συμβουλίου,⁵ δεν ακολουθούν ενιαία μεθοδολογία εκτίμησης των επενδυτικών αναγκών. Πρώτον, είναι εξαιρετικά πιθανό να υπερ/υποεκτιμούνται οι επενδυτικές ανάγκες ορισμένων κρατών μελών και είναι αδύνατον να αντληθούν ασφαλή συγκριτικά συμπεράσματα. Δεύτερον, οι εκτιμήσεις αυτές αντικατοπτρίζουν τον προηγούμενο στόχο της ΕΕ για το 2030 και όχι τις επενδυτικές ανάγκες για την επίτευξη του αναθεωρημένου στόχου 55%.

Γράφημα 2: Ετήσιες κλιματικές επενδυτικές ανάγκες ανά χώρα και κλάδο (% του ΑΕΠ) για την επίτευξη στόχου μείωσης ΑτΘ 40%

Πηγή: Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, με βάση τα ΕΣΕΚ

Ακόμα και αν υποθέσουμε πως οι εκτιμήσεις του ελληνικού ΕΣΕΚ είναι σχετικά ακριβείς, υπολογίζεται πως η αναθεώρηση του στόχου της ΕΕ για το 2030 συνεπάγεται αύξηση του μεριδίου των σχετικών επενδύσεων από το 2,2% του ΑΕΠ σε περίπου 3% του ΑΕΠ ετησίως έως το 2030.

Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί ότι η έκθεση «Net Zero Greece» της McKinsey, διαπιστώνει πως οι επενδυτικές ανάγκες ενδέχεται να είναι ακόμα σημαντικότερες, καθώς υπολογίζει ότι απαιτούνται συνολικές επενδύσεις της τάξης των 500 δισεκ. ευρώ (16,6 δισεκ. ετησίως ή σχεδόν το 9% του ΑΕΠ του 2019, προ πανδημίας), έως το 2050, για την επίτευξη μηδενικών εκπομπών ΑτΘ. Δεν είναι ωστόσο σαφές, εάν η εκτίμηση της McKinsey, βασίζεται σε ακαθάριστες ή πρόσθετες (καθαρές, σε σχέση με ένα σενάριο βάσης) επενδυτικές ανάγκες, και επομένως εάν οι εκτιμήσεις της έκθεσης είναι συγκρίσιμες με άλλες εκτιμήσεις.

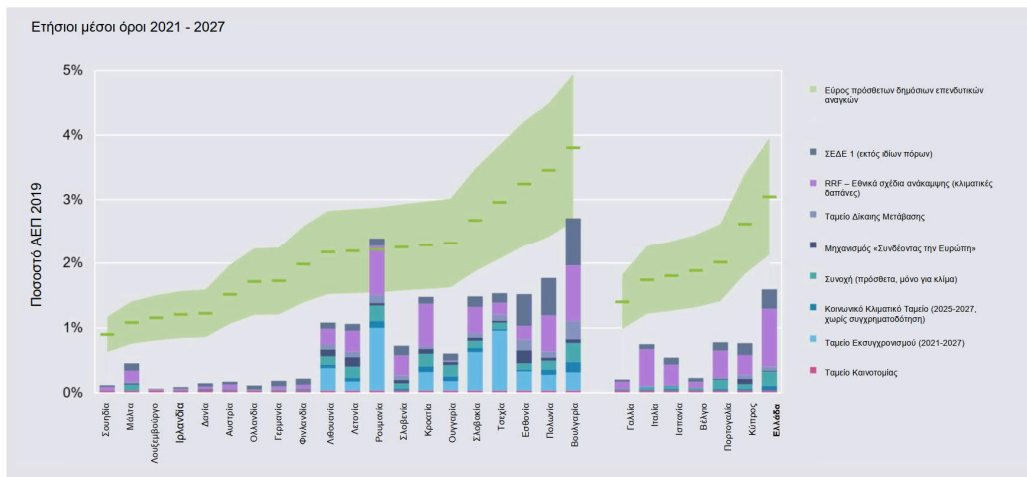
Ανεξαρτήτως μεθοδολογίας, το βασικό συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι η προσπάθεια που απαιτείται είναι κάθε άλλο παρά αμελητέα, εάν λάβουμε υπόψη πως το σύνολο των ιδιωτικών και

⁵ European Court of Auditors. (2021). Sustainable finance: More consistent EU action needed to redirect finance towards sustainable investment. Special Report. https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR21_22/SR_sustainable-finance_EN.pdf

δημοσίων ακαθάριστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου για την Ελλάδα ανερχόταν μόλις στο 11% του ΑΕΠ το 2020 (έναντι μέσου όρου ΕΕ 24%).

Παρά τη σημαντική κινητοποίηση πόρων σε ενωσιακό επίπεδο, ιδίως μέσω του Μηχανισμού Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας και του Πολυετούς Δημοσιονομικού Πλαισίου 2021-2027, είναι σαφές πως οι πόροι της ΕΕ δεν επαρκούν για τη χρηματοδότηση των αναγκών επενδύσεων ώστε να επιτευχθούν φιλόδοξοι στόχοι κλίματος, βιοποικιλότητας, και κυκλικής οικονομίας. Σύμφωνα με μελέτη της δεξαμενής σκέψης Agora Energiewende (βλ. παρακάτω γράφημα), ακόμα και αν η Ελλάδα απορροφήσει υποδειγματικά το σύνολο των χρηματοδοτικών πόρων και εργαλείων ΕΕ που προορίζονται για κλιματικές επενδύσεις κατά την προγραμματική περίοδο 2021-27, παραμένει ένα σημαντικό επενδυτικό κενό για την επίτευξη των νέων κλιματικών στόχων του 2030.

Γράφημα 3: Επενδυτικές ανάγκες για την επίτευξη κλιματικών στόχων και συνολική κινητοποίηση επενδύσεων μέσω των Ευρωπαϊκών εργαλείων.

Προσαρμογή από Agora Energiewende, 2022⁶

Αυτό φυσικά δεν σημαίνει πως η βέλτιστη αξιοποίηση των ευρωπαϊκών πόρων, ιδίως μέσω του σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας και των επιχειρησιακών προγραμμάτων του ΕΣΠΑ δεν είναι κομβικής σημασίας, αλλά ότι απαιτούνται περαιτέρω μέτρα για μια επαρκή κινητοποίηση επενδύσεων για την κλιματική μετάβαση. Τόσο η έκθεση του WWF Ελλάς για μια πράσινη ανάκαμψη⁷ όσο και οι αποτιμήσεις του εθνικού σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας σε επιστολές προς τους βουλευτές⁸ και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή⁹ αποτέλεσαν συμβολές στην προσπάθεια για βέλτιστη αξιοποίηση των ευρωπαϊκών πόρων.

Με βάση τη στρατηγική της ΕΕ, το «επενδυτικό κενό» που εντοπίζεται, τόσο σε ευρωπαϊκό, όσο και σε εθνικό επίπεδο αναμένεται να καλυφθεί με δυο βασικούς τρόπους εάν και εφόσον δεν δημιουργηθούν νέα ευρωπαϊκά εργαλεία:

- Την Ευρωπαϊκή στρατηγική για τη βιώσιμη χρηματοοικονομική, η οποία έχει ως κύριο στόχο τη συμπληρωματική κινητοποίηση του ιδιωτικού τομέα προς την επίτευξη των στόχων.
- Τη σταδιακή ευθυγράμμιση των (δημοσίων) εθνικών οικονομικών εργαλείων με τους στόχους κλίματος, βιοποικιλότητας, και κυκλικής οικονομίας - με σκοπό τη συμπληρωματική κινητοποίηση εθνικών πόρων.

⁶ Agora Energiewende. (2022). Delivering REPowerEU: A solidarity-based proposal for financing additional green investment needs. https://static.agora-energiewende.de/fileadmin/Projekte/2021/2021_09_KlimaInvest2030/A-EW_260_KlimaInvest_III_WEB.pdf

⁷ WWF Ελλάς. (2020). Blueprint for green recovery in Greece. https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/wwf_greece_green_recovery_report_eng.pdf

⁸ WWF Ελλάς. (2021, 5 Απριλίου). Έκτακτη παρέμβαση: Εθνικό σχέδιο ανάκαμψης και ανθεκτικότητας. https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/wwf_pros_vouleptes_gia_to_nrrp_april2021.pdf

⁹ WWF Greece. (2021, 18 May). WWF briefing on the Greek NRRP. https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/wwfgreece_comments_on_greek_nrrp.pdf

Επομένως, και όπως ισχύει για όλα τα κράτη μέλη, η Ελλάδα δεν μπορεί να βασιστεί αποκλειστικά σε ευρωπαϊκούς πόρους για την κάλυψη του συνόλου των αναγκών της μετάβασης προς την κλιματική ουδετερότητα, ακόμα και αν θεωρήσουμε δεδομένη μια υποδειγματική χρήση των διαφορετικών ταμείων της ΕΕ. Μια τόσο σημαντική προσπάθεια απαιτεί σημαντικές μεταρρυθμίσεις κομβικών εργαλείων οικονομικής, ρυθμιστικής και εποπτικής πολιτικής με σκοπό: (α) την ανακατεύθυνση υφιστάμενων χρηματοροών, και (β) την κινητοποίηση πρόσθετων επενδύσεων.

Μέχρι στιγμής, ωστόσο, ο σχετικός με την πορεία της οικονομίας δημόσιος διάλογος στην Ελλάδα αναλώνεται αφενός στο σκέλος της κινητοποίησης ευρωπαϊκών πόρων, κάτι το οποίο είναι εμφανές μεταξύ άλλων στο υφιστάμενο ΕΣΕΚ, και αφετέρου σε μεμονωμένα εργαλεία τα οποία δεν είναι απαραίτητα τα πιο σημαντικά ως προς το μερίδιο των συνολικών χρηματοροών. Για παράδειγμα, οι ενότητες για τη χρηματοδότηση του υφιστάμενου ΕΣΕΚ αναφέρονται σχεδόν αποκλειστικά στην αξιοποίηση ευρωπαϊκών πόρων, ενώ το κλιματικό νομοσχέδιο που κατατέθηκε στη Βουλή τον Μάιο 2022 εστιάζει σε μεγάλο βαθμό στην κινητοποίηση των εσόδων από το σύστημα εμπορίας ρύπων –σημαντικό μν, αλλά μεμονωμένο εργαλείο.

Υπάρχει, με άλλα λόγια, ελάχιστη δημόσια συζήτηση για την απαραίτητη ευθυγράμμιση των εθνικών επενδυτικών εργαλείων, είτε αυτή αφορά τις άμεσες δημόσιες επενδύσεις, είτε τα δημόσια κίνητρα ποικίλων μορφών που παρέχονται για ιδιωτικές επενδύσεις, είτε την εποπτεία του τραπεζικού και χρηματοοικονομικού συστήματος για ιδρύματα που εποπτεύονται σε εθνικό επίπεδο.

Στην παρακάτω ενότητα επικεντρωνόμαστε σε ορισμένα από τα εθνικά επενδυτικά εργαλεία σε μια πρώτη προσπάθεια ανάλυσής τους ως προς την ευθυγράμμισή τους με τους κλιματικούς και περιβαλλοντικούς στόχους που είναι απαραίτητο να επιτευχθούν.

ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

Από τα διαθέσιμα στοιχεία προκύπτει επενδυτικό κενό, ενώ μεγάλο μέρος των σχετικών με την πράσινη μετάβαση μέτρων του Εθνικού Προγράμματος Ανάπτυξης καλύπτουν υποχρεώσεις που εκκρεμούν από παρελθόντα έτη. Τα μέχρι στιγμής εγκεκριμένα μέτρα ανέρχονται σε 2,8 δισεκ. ευρώ για την περίοδο 2021-2025, δηλαδή περίπου 1,5% του ΑΕΠ της Ελλάδας για το 2019.

Είναι απαραίτητο οι στρατηγικές επενδύσεις και οι αναπτυξιακοί νόμοι να εστιάσουν σε σαφώς ορισμένα κριτήρια περιβαλλοντικής βιωσιμότητας και συμβολής τους στον πράσινο μετασχηματισμό. Μεγάλη πρόκληση είναι η οριζόντια και βασισμένη σε ξεκάθαρα κριτήρια εφαρμογή της αρχής της μη πρόκλησης σημαντικής βλάβης σε όλους τους τομείς της οικονομίας, με έμφαση στον αποκλεισμό κάθε κρατικής ενίσχυσης ή άλλης στήριξης σε επενδύσεις σε ορυκτά καύσιμα.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ (ΠΔΕ)

Το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) αποτελεί ένα από τα χρηματοδοτικά εργαλεία της Ελλάδας που στηρίζει κατά βάση την αναπτυξιακή πολιτική της χώρας. Το ΠΔΕ διακρίνεται στο **εθνικό** (αμιγώς εθνικοί πόροι) και στο **συγχρηματοδοτούμενο** (πόροι της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλων διεθνών χρηματοδοτικών οργανισμών επιπλέον των εθνικών) σκέλος.

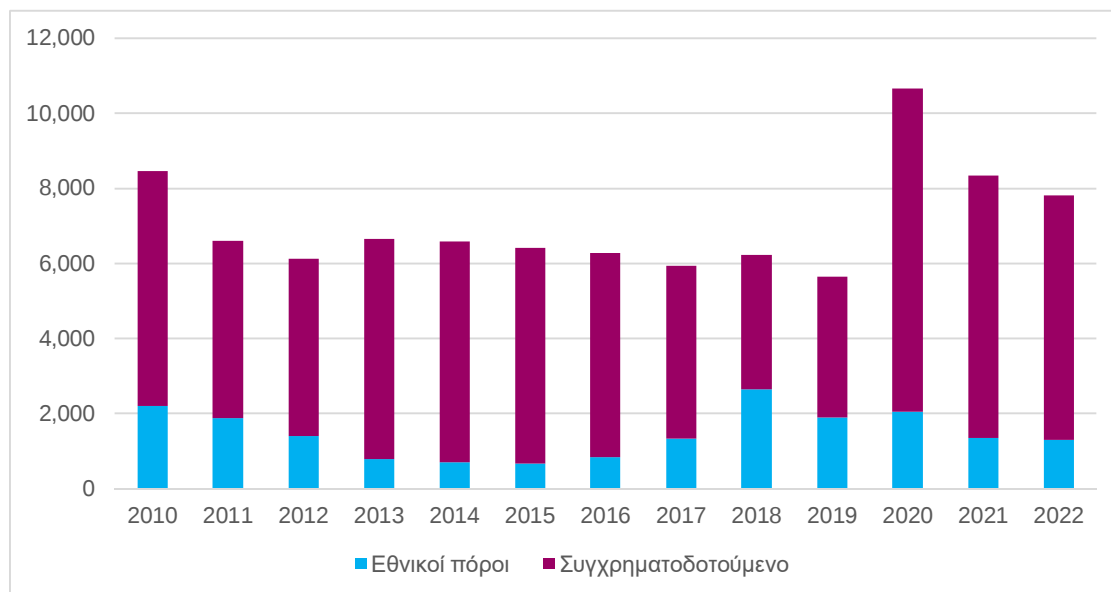
Σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση του Κρατικού Προϋπολογισμού 2022, οι δαπάνες του ΠΔΕ για το οικονομικό έτος 2021 εκτιμάται ότι θα ανέλθουν στα 8.350 εκατ. ευρώ, εκ των οποίων περίπου 40% αφορούν δαπάνες από την εφαρμογή μέτρων αντιμετώπισης της πανδημίας. Το υπόλοιπο ποσό, με βάση εκτιμήσεις της ίδιας έκθεσης, επιμερίζεται στις ακόλουθες μείζονες κατηγορίες:

Πίνακας 1 Μείζονες κατηγορίες δαπανών ΠΔΕ (σε εκατ. ευρώ)

Περιγραφή	Εκτέλεση 2020	Εκτίμηση 2021	Πρόβλεψη 2022
Παροχές σε εργαζομένους	59	45	71
Κοινωνικές παροχές	55	42	64
Μεταβιβάσεις ΠΔΕ	4.431	3.493	4.526
Αγορές αγαθών και υπηρεσιών	383	324	1.106
Επιδότησεις	836	753	946
Πάγια περιουσιακά στοιχεία (δαπάνη για αγορά)	502	394	1.026
Σύνολο	6.265	5.051	7.739
<i>Δαπάνες COVID-19</i>	4.382	3.299	61
Γενικό σύνολο	10.647	8.350	7.800

Τα έσοδα του ΠΔΕ προέρχονται ουσιαστικά από τις επιχορηγήσεις της ΕΕ. Το 2020 αποτελούσαν το 84%, ενώ για τα έτη 2021 και 2022 οι εκτιμήσεις και προβλέψεις αντίστοιχα αγγίζουν το 95-96%. Το παρακάτω γράφημα δείχνει τη διαχρονική πορεία των δαπανών του ΠΔΕ από το 2010 μέχρι το 2022. Οι δαπάνες διατηρήθηκαν σε σχετικά σταθερό επίπεδο μεταξύ 2011 και 2019, ενώ οι εθνικοί πόροι παρέμειναν στα πιο χαμηλά τους επίπεδα την περίοδο 2013-2016, αντικατοπτρίζοντας και την οικονομική κατάσταση της χώρας την περίοδο εκείνη. Το 2020 έφτασε το μεγαλύτερο ποσό που έχει δαπανηθεί μέχρι στιγμής, το οποίο ήταν ίσο με το 6,4% του ΑΕΠ του 2020 της χώρας κάτι το οποίο αποδίδεται κυρίως στη χρηματοδότηση επιπλέον δράσεων για την αντιμετώπιση των συνεχιζόμενων συνεπειών της υγειονομικής κρίσης.

Γράφημα 4 - Διαχρονική εξέλιξη δαπανών ΠΔΕ (εκατ.€)

Πηγή: Εισηγητικές εκθέσεις προϋπολογισμού 2022, 2021, 2020

Έπειτα από σχετικό αίτημα πληροφοριών, η Δ/ση Δημοσίων Επενδύσεων διευκρίνισε ότι δεν τηρούνται διακριτά στοιχεία καταγραφής έργων σε σχέση με το περιβαλλοντικό τους ενδιαφέρον ή/ και την ιδιότητα του «οικολογικού αποτυπώματος» συνολικότερα. Δεδομένου ότι η ύπαρξη ή μη, καθώς και το αντικείμενο των έργων αυτών ποικίλει, ανάλογα με τον φορέα ευθύνης, δεν μπορεί, επί του παρόντος, να αποτυπωθεί συνολική εικόνα των έργων αυτών στο ΠΔΕ. Επίσης, στο πλαίσιο της συγκέντρωσης σχετικών στοιχείων μέσα από αιτήματα πληροφοριών που υποβλήθηκαν στα αρμόδια υπουργεία από τη Δ/ση Δημοσίων επενδύσεων, συγκεντρώθηκαν κάποια δεδομένα με συναφή ενδεικτικά και κατ' εκτίμηση έργα των Υπουργείων Υποδομών και Μεταφορών, Περιβάλλοντος και Ενέργειας, καθώς και Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής. Τα έργα αυτά ανέρχονται συνολικά περίπου στα 16 δισεκ. ευρώ (αντιστοιχεί στο 9% του ΑΕΠ του 2019 της χώρας, πριν από την πανδημία, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι πόροι προέρχονται από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας), και αφορούν έργα προηγούμενων ετών. Πιο αναλυτικά,

Τα έργα του Υπουργείου Υποδομών και Μεταφορών που έχουν οικολογικό αποτύπωμα αφορούν κυρίως:

- επιχορηγήσεις στην ΕΡΓΟΣΕ Α.Ε και στον Οργανισμό Σιδηροδρόμων Ελλάδος σχετικά μεταξύ άλλων με την κατασκευή/επέκταση, αποκατάσταση διαφόρων τμημάτων των σιδηροδρομικών γραμμών, καθώς και εκπονήσεις μελετών (8,1 δισεκ. ευρώ).
- εργασίες που σχετίζονται με το μετρό της Αθήνας και Θεσσαλονίκης (3,4 δισεκ. ευρώ).
- την πράσινη αναβάθμιση αστικών συγκοινωνιών (660 εκατ. ευρώ).

Τα έργα του Υπουργείου Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής αφορούν μόνο την ενεργειακή αναβάθμιση κτιριακών υποδομών (6,5 εκ. ευρώ περίπου).

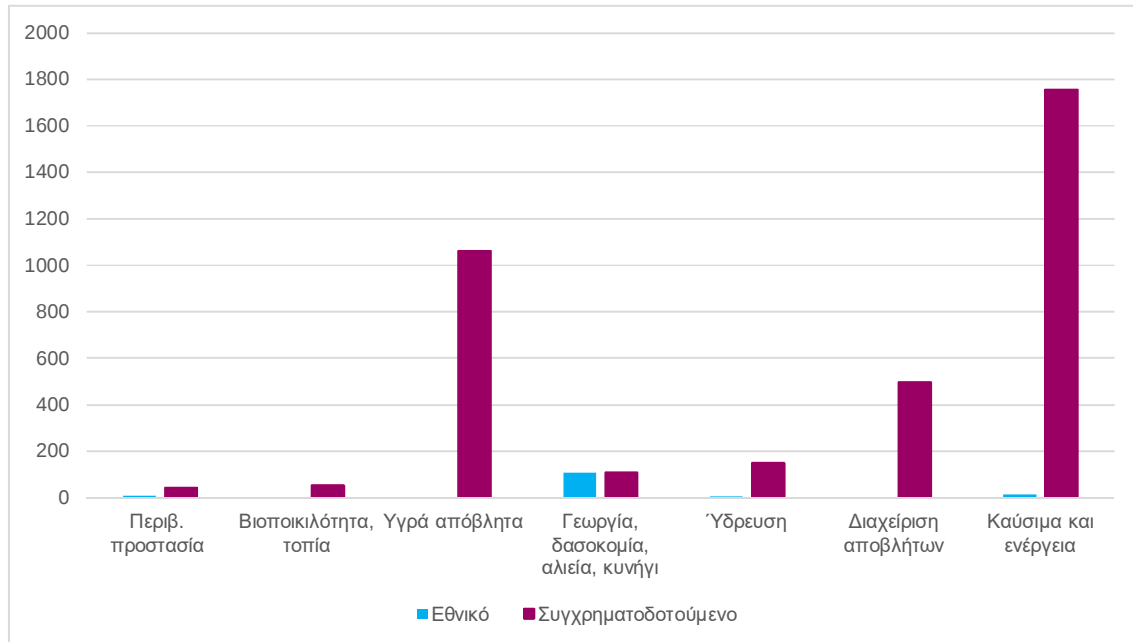
Επιπλέον περιορισμοί:

- Δεν κατέστη δυνατό να υπολογίσουμε την κατανομή των έργων αυτών διαχρονικά.
- Τα έργα αυτά αφορούν οικονομικές υποχρεώσεις του παρελθόντος κατά βάση.
- Δεν κατέστη δυνατό από τα δεδομένα να συμπεράνουμε αν πρόκειται για συγχρηματοδοτούμενα και σε τι ποσοστό.

Η ποιότητα των δεδομένων του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας είναι λίγο καλύτερη και μας επιτρέπει μια πιο ενδελεχή ανάλυση. Πιο συγκεκριμένα, το παρακάτω γράφημα (επόμενο γράφημα) παρουσιάζει τις κύριες δραστηριότητες στις οποίες επιμερίζεται το ΠΔΕ του ΥΠΕΝ και

την κατανομή προϋπολογισμού. Στο Παράρτημα 1, παρουσιάζεται πιο αναλυτικά ο πίνακας με όλες τις κατηγορίες και τα αντίστοιχα ποσά προϋπολογισμού (εκατ. ευρώ) πάνω και στα οποία βασίστηκε το παρακάτω γράφημα, όπως αυτά δόθηκαν από τη Δ/ση Δημοσίων Επενδύσεων.

Γράφημα 5: Μείζονες κατηγορίες ΠΔΕ ΥΠΕΝ (εκατ.€)

Πηγή: Διεύθυνση Δημοσίων Επενδύσεων (απάντηση σε αίτημα πληροφοριών)

Το μεγαλύτερο ποσοστό των χρημάτων του ΠΔΕ – συγχρηματοδοτούμενο (3.316 εκατ. ευρώ) στο ΥΠΕΝ κατευθύνεται στη διαχείριση των υγρών αποβλήτων, αλλά και σε έργα που αφορούν την κατηγορία *καύσιμα και ενέργεια*, όπως ενεργειακές αναβαθμίσεις κτιρίων, αντικατάσταση πετρελαίου με ορυκτό αέριο, ανάπτυξη δικτύων φυσικού αερίου, επεκτάσεις δικτύου τηλεθέρμανσης κ.α. Θα πρέπει να τονιστεί εδώ ότι τα έργα που αφορούν το ορυκτό αέριο δεν θεωρούνται έργα με θετικό περιβαλλοντικό πρόσημο. Οι εθνικοί πόροι διοχετεύονται κυρίως στην κατηγορία *γεωργία, δασοκομία, αλιεία, κυνήγι* (το κυνήγι βέβαια είναι δραστηριότητα η οποία δεν έχει θετικό περιβαλλοντικό πρόσημο). Τέλος ένα μέρος από τους συνολικούς πόρους πηγαίνει σε δαπάνες για εκτός έδρας κινήσεις, οδοιπορικά και κάθε τεχνική υποστήριξη που απαιτείται, καθώς και για την οργάνωση εκθέσεων, συνεδρίων και σεμιναρίων.

Θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι τα σχετικά έργα και ποσά που προέρχονται από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (ΤΑΑ) δεν λαμβάνονται υπόψη στην παραπάνω ανάλυση, αξίζει να σημειωθεί όμως ότι ο προϋπολογισμός του ΠΔΕ χωρίς το ΤΑΑ αγγίζει τα 3.932 εκατ. ευρώ και αφορά έργα που καλύπτουν την περίοδο 2010-2021, τα οποία ακόμα είναι ανοιχτά και ένα έργο από το 2000.

ΕΘΝΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Το Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης (ΕΠΑ) αποτελεί μέρος του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) και θεσπίστηκε με τον ν. 4635/2019 (Α' 167) με σκοπό την υιοθέτηση ενός ολοκληρωμένου συστήματος για τον σχεδιασμό, τη διαχείριση, την παρακολούθηση και τον έλεγχο των παρεμβάσεων που χρηματοδοτούνται από τους εθνικούς πόρους του ΠΔΕ.¹⁰ Οι

¹⁰ Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων. Το Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης. http://epa.gov.gr/?page_id=503

προγραμματικές περίοδοι του ΕΠΑ έχουν πενταετή διάρκεια. Η έναρξη της πρώτης προγραμματικής περιόδου ξεκίνησε την 1η Ιουλίου 2021 με τη σταδιακή ενεργοποίηση των επιμέρους προγραμμάτων (Τομεακά ανά Υπουργείο και Περιφερειακά) του έως την 31η Δεκεμβρίου 2021. Το ΕΠΑ καθορίζει τις προτεραιότητες ανά τομέα πολιτικής στο πλαίσιο των εθνικών αναπτυξιακών στόχων, τους ειδικούς στόχους και δράσεις, το συνολικό και ανά Πρόγραμμα προϋπολογισμό, καθώς και τα αποτελέσματα που επιδιώκονται με την εφαρμογή του.

Το παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζει τις προτεραιότητες και τα ενδεικτικά έργα που σχετίζονται με την πράσινη ανάπτυξη.

Ωστόσο δεν υπάρχει περαιτέρω εξειδίκευση και σαφής ορισμός ως προς την περιβαλλοντική βιωσιμότητα τους, αλλά ούτε και συγκεκριμένοι ποσοτικοί στόχοι. Αν και στα επιμέρους τομεακά προγράμματα των υπουργείων εγκρίνεται ένας συνολικός προϋπολογισμός για την προγραμματική περίοδο, αρκετά τομεακά προγράμματα κατανέμουν τον προϋπολογισμό αυτό μόνο στο 2021 και 2022 καλύπτοντας την ύπαρξη των υφιστάμενων έργων – μελετών από την πρότερη κατάσταση του Εθνικού ΠΔΕ, κάτι το οποίο σημαίνει επίσης ότι για τις υπόλοιπες χρονιές δεν θα χρησιμοποιηθούν πόροι του ΠΔΕ για πράσινη ανάπτυξη εφόσον δεν γίνει κάποια αναθεώρηση των τομεακών προγραμμάτων.

Εξαιρέση αποτελούν τα προγράμματα του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ), Υπουργείου Υποδομών και Μεταφορών, Πολιτισμού και Αθλητισμού, του Προστασίας του Πολίτη, Ναυτιλίας και Νησιωτικής πολιτικής που κατανέμουν τον προϋπολογισμό σε όλα τα έτη με φθίνουσα όμως πορεία των ποσών που διατίθενται κατά τη διάρκεια της πρώτης πενταετίας. Ο προϋπολογισμός του Τομεακού Προγράμματος Ανάπτυξης (ΤΠΑ) του ΥΠΕΝ, ανέρχεται για την περίοδο 2021-2025 στα 260 εκατ. ευρώ, αρκετά περιορισμένος σε σχέση με άλλα τομεακά προγράμματα. Το κύριο βάρος της χρηματοδότησης των έργων του ΥΠΕΝ, 74% του συνολικού προϋπολογισμού (ή 192,5 εκατ. ευρώ), εντάσσεται στον στόχο 'πράσινη ανάπτυξη', ενώ 19,3% (ή 50,2 εκατ. ευρώ) εξυπηρετεί τον στόχο 'ανάπτυξη υποδομών. Η μερίδα του λέοντος πάει στην ενεργειακή απόδοση και ενεργειακά δίκτυα (υποδομές) (108,4 εκατ. ευρώ), σίγουρα χρήσιμες δράσεις, αφήνοντας αρκετά πίσω όμως άλλες περιβαλλοντικές δράσεις όπως η διαχείριση στέρεων και υγρών αποβλήτων (μόνο 12, 5 εκατ. ευρώ).

Το Τομεακό πρόγραμμα του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων εστιάζει κυρίως στη βιώσιμη διαχείριση αρδευτικών υδάτων.

Το αντίστοιχο πρόγραμμα του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων παρόλο που διαθέτει αρκετά σημαντικό προϋπολογισμό διαθέτει μόνο το 1/9 περίπου αυτού για τον στόχο πράσινη

ανάπτυξη.¹¹ Εστιάζει μεταξύ άλλων στην προώθηση της κυκλικής οικονομίας και πράσινης οικονομίας και στην ενίσχυση της οργανωμένης χωρικής συγκέντρωσης βιομηχανικών και ερευνητικών δραστηριοτήτων.

Το τομεακό πρόγραμμα του Υπουργείου Εσωτερικών αφιερώνει το μεγαλύτερο ποσοστό του προϋπολογισμού του στον στόχο πράσινη ανάπτυξη και εστιάζει στην ενεργειακή αναβάθμιση των κτιρίων της δημόσιας διοίκησης, στη στήριξη των ΟΤΑ για τη διαχείριση υγρών και στερεών αποβλήτων, δράσεις που αφορούν την πρόληψη και αντιμετώπιση συνεπειών της κλιματικής αλλαγής, έργα για την αντιμετώπιση της λειψυδρίας κ.α. Όσον αφορά το τομεακό πρόγραμμα του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού τα ποσά που εντάσσονται στον στόχο πράσινη ανάπτυξη εστιάζουν στην ανέγερση, συντήρηση, και ενεργειακή αναβάθμιση των αθλητικών εγκαταστάσεων, ενώ τα αντίστοιχα ποσά του ΤΠΑ του Υπουργείου Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής εστιάζουν στην αποτελεσματική διαχείριση των υδάτινων πόρων των νησιών. Στο ΤΠΑ του Υπουργείου Κλιματικής Κρίσης και Πολιτικής Προστασίας εντάσσονται συνολικά 21,8 εκατ. ευρώ εκ των οποίων το 13% αφορά τον στόχο πράσινη ανάπτυξη και κυρίως δράσει παρακολούθησης καταστροφών ετοιμότητάς, προειδοποίησης και ανταπόκρισης ενώ το 87% αφορά ανάπτυξη υποδομών και κυρίως στη συντήρηση και ανέγερση πυροσβεστικών εγκαταστάσεων.

Τέλος, στο ΤΠΑ του Υπουργείου Οικονομικών εντάσσονται 0,6 εκατ. ευρώ για την ενεργειακή αναβάθμιση ιδιόκτητων κτηρίων. Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τον προϋπολογισμό και το ποσοστό επί του συνολικού εγκεκριμένου προϋπολογισμού για κάθε Υπουργείο/τομεακό πρόγραμμα το οποίο κατανέμεται στον αναπτυξιακό στόχο 'πράσινη ανάπτυξη'. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι είναι απαραίτητη μια εκτίμηση της πραγματικής συμβολής των προγραμμάτων αυτών στη μετάβαση προς μια κλιματικά ουδέτερη και περιβαλλοντικά βιώσιμη οικονομία. Αυτό όμως απαιτεί περαιτέρω εξειδίκευση, σαφή ορισμό ως προς την περιβαλλοντική βιωσιμότητα των δράσεων αυτών, αλλά και ποσοτικοποιημένη στοχοθέτηση.

Πίνακας 2 – ΕΠΑ - Τομεακά προγράμματα ανάπτυξης, στόχος «πράσινη ανάπτυξη» 2021-2025 (εκατ. ευρώ)

Τομεακά Προγράμματα Ανάπτυξης (ΤΠΑ) ¹²	Προϋπολογισμός στόχου «πράσινη ανάπτυξη»	Συνολικός προϋπολογισμός ΤΠΑ	% επί του συνόλου
Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας	192,45	260	74%
Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων	26,3	28,0	93,9%
Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων	94,5	885 ¹³	10,7%
Υπουργείο Εθνικής Άμυνας	8	24	33%
Υπουργείο Υποδομών και Μεταφορών	1282,4	2.600	49%
Υπουργείο Εσωτερικών	432,20	500	86,4%
Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου	5,00	60	8,3%
Υπουργείο Πολιτισμού και	18,15	150	12,1%

¹¹ Το μεγαλύτερο ποσοστό (76%) του προϋπολογισμού του συγκεκριμένου ΤΠΑ πηγαίνει στον αναπτυξιακό στόχο *εξωστρέφεια* (ενισχύσεις επενδυτικών νόμων και επιχειρήσεων, ενισχύσεις βιομηχανικών, βιοτεχνικών, ξενοδοχειακών επιχειρήσεων κλπ.)

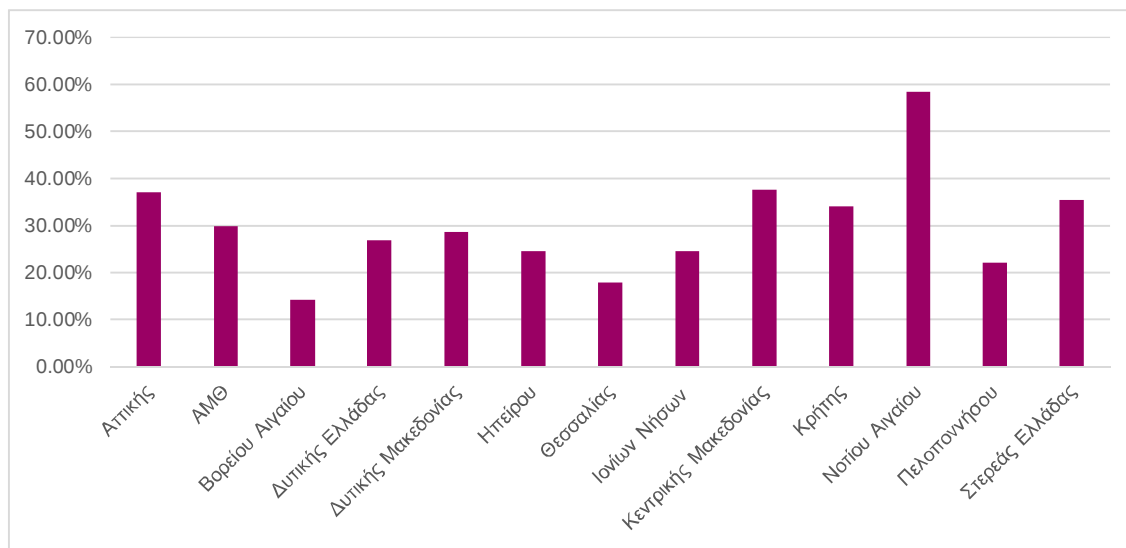
¹² Μέχρι και την ολοκλήρωση συγγραφής της έκθεσης τα Τομεακά Προγράμματα των Υπουργείων Τουρισμού και Υγείας δεν είχαν δημοσιευθεί και συνεπώς δεν περιλαμβάνονται στην συγκεκριμένη ανάλυση.

¹³ Μη συμπεριλαμβανομένων των ποσών των αποθεματικών και των ειδικών προγραμμάτων ανάπτυξης

Αθλητισμού			
Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη	1,25	50	2,5%
Υπουργείο Οικονομικών	0,6	10	6%
Υπουργείο Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής	53,4	900	6%
Υπουργείο Κλιματικής Κρίσης και Πολιτικής Προστασίας	2,9	21,8	13,1%

Όσον αφορά τα περιφερειακά προγράμματα κατά μέσο όρο περίπου το 16% των εγκεκριμένων προϋπολογισμών θα χρησιμοποιηθούν για δράσεις που αφορούν τον αναπτυξιακό στόχο “πράσινη ανάπτυξη”. Το παρακάτω σχήμα παρουσιάζει το ποσοστό για κάθε περιφέρεια το οποίο κατανέμεται στον αναπτυξιακό στόχο “πράσινη ανάπτυξη” ως προς τον συνολικό εγκεκριμένο προϋπολογισμό κάθε περιφέρειας. Η περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου παρουσιάζει τη μεγαλύτερη κατανομή για πράσινη ανάπτυξη με ποσοστό που αγγίζει το 60%, ενώ οι περιφέρειες Βορείου Αιγαίου και Θεσσαλίας παρουσιάζουν τη μικρότερη κατανομή με ποσοστό μικρότερο του 20%.

Γράφημα 6: Αναπτυξιακός στόχος «πράσινη ανάπτυξη» (προϋπολογισμός % επί του συνολικού ανά περιφερειακό πρόγραμμα ανάπτυξης)

Πηγή: Εγκεκριμένα περιφερειακά προγράμματα ανάπτυξης

Πιο συγκεκριμένα, οι δράσεις/έργα στις οποίες κατανέμεται ο προϋπολογισμός για έργα “πράσινης ανάπτυξης” αφορά κυρίως την πρόληψη και διαχείριση κινδύνων μέσα από κατασκευές τεχνικών έργων (μικρά φράγματα, αρδευτικά δίκτυα, ύδρευση - αποχέτευση, αντιπλημμυρικά κλπ.). Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι στις περισσότερες περιφέρειες το μεγαλύτερο μέρος των έργων και κατά συνέπεια το μεγαλύτερο κόστος αφορά σε έργα που σχετίζονται με τον αναπτυξιακό στόχο “ανάπτυξη υποδομών”. Τέλος, στις περιφέρειες Θεσσαλίας και Κρήτης για την πρώτη προγραμματική περίοδο του ΕΠΑ (2021-2025) το σύνολο του προϋπολογισμού κατανέμεται συνολικά στο πρώτο έτος (2021), καθώς προκύπτουν ανάγκες από την ύπαρξη των υφιστάμενων έργων – μελετών από την πρότερη κατάσταση του Εθνικού ΠΔΕ. Αν και στις υπόλοιπες περιφέρειες υπάρχει μια σχετική κατανομή του προϋπολογισμού, ωστόσο, σε όλες το μεγαλύτερο ποσό αναλογικά κατανέμεται στα έτη 2021-2022.

Στο Παράρτημα 2 και 3 παρουσιάζονται πιο αναλυτικά τα εγκεκριμένα στοιχεία των τομεακών και περιφερειακών προγραμμάτων με βάση τα οποία έγινε η παραπάνω ανάλυση.

Συνοψίζοντας, μέχρι στιγμής ο συνολικός εγκεκριμένος προϋπολογισμός των τομεακών και περιφερειακών προγραμμάτων για τον αναπτυξιακό στόχο πράσινη ανάπτυξη για την περίοδο 2021-2025 ανέρχεται μόνο στα 2,8 δισεκ. ευρώ (περίπου 1,5% του ΑΕΠ της χώρας το 2019 – προ πανδημίας COVID).

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

Ο χαρακτηρισμός συγκεκριμένου μεγέθους και περιεχομένου επενδυτικών σχεδίων ως «στρατηγικών επενδύσεων» ξεκίνησε με τον νόμο 3894/2010. Κατά την έννοια του συγκεκριμένου νόμου, ως στρατηγικές επενδύσεις χαρακτηρίζονται «οι παραγωγικές επενδύσεις που επιφέρουν ποσοτικά και ποιοτικά αποτελέσματα σημαντικής εντάσεως στη συνολική εθνική οικονομία και προάγουν την έξοδο της χώρας από την οικονομική κρίση». Μέχρι σήμερα, το θεσμικό πλαίσιο για τις στρατηγικές επενδύσεις δεν χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη σταθερότητα και ασφάλεια δικαίου. Πιο συγκεκριμένα, ακολούθησαν πολλές τροποποιήσεις μέσω του ν. 4072/2012, ν. 4146/2013, ν. 4242/2014 και ν.4262/2014, ενώ το 2019 ψηφίστηκε ο 4608/2019 ΦΕΚ 66 Α', του οποίου το β' μέρος αφορά την "προσέλευση στρατηγικών επενδύσεων".

Ο ισχύων ν. 4864/2021 αποτυγχάνει να ευθυγραμμίσει τις κρατικές ενισχύσεις που παρέχονται σε στρατηγικές επενδύσεις με τους εθνικούς και ευρωπαϊκούς περιβαλλοντικούς στόχους για την αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης, την προστασία της βιοποικιλότητας, και την ανάπτυξη της κυκλικής οικονομίας. Με το πρόσχημα δε του «στρατηγικού χαρακτήρα», το νομοσχέδιο μειώνει το επίπεδο προστασίας της μέχρι σήμερα περιβαλλοντικής νομοθεσίας, καθώς για παράδειγμα απορρυθμίζει ακόμα περισσότερο τις θεσμικές πρόνοιες για την προστασία της παράκτιας ζώνης, ενώ παρέχει "κίνητρα" ταχείας αδειοδότησης που δεν αποδυναμώνουν απλώς το κεκτημένο περιβαλλοντικής προστασίας, αλλά ανοίγουν και νέα ζητήματα εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος ως προς την παραχώρηση αιγιαλού και παραλίας στις στρατηγικές επενδύσεις.¹⁴ Ιδανικά, ο νόμος θα έπρεπε να καταστήσει σαφές ότι ο «στρατηγικός χαρακτήρας» συνεπάγεται το υψηλότερο δυνατό επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος.

Αν και ο νόμος περιέχει αναφορά σε επενδύσεις που μπορούν να συμβάλουν στη μετάβαση της ελληνικής οικονομίας σε μια κλιματικά ουδέτερη πορεία, ωστόσο δεν υπάρχει (α) περαιτέρω εξειδίκευση και σαφής ορισμός ως προς την περιβαλλοντική βιωσιμότητα τους και (β) αναφορά στο σύνολο των επενδύσεων που συμβάλλουν στον πράσινο μετασχηματισμό, όπως αυτές ορίζονται ξεκάθαρα από τον κανονισμό (ΕΕ) 2020/852 (σύστημα ταξινόμησης βιώσιμων επενδύσεων).

Εκτός από την ανάγκη ξεκάθਾਰου ορισμού του τι νοείται ως «πράσινη επένδυση» με βάση τα βέλτιστα ευρωπαϊκά και διεθνή πρότυπα, ο νόμος όφειλε παράλληλα να διασφαλίσει ex ante πως το σύνολο των επενδύσεων που υπάγονται στον νόμο τηρούν, ως ελάχιστο προαπαιτούμενο, αποδεδειγμένα και απαρέγκλιτα τα κριτήρια μη πρόκλησης σημαντικής βλάβης, όπως αυτά ορίζονται στον κανονισμό (ΕΕ) 2020/852. Η μη πρόκληση σημαντικής βλάβης είναι απαραίτητο να αποτελεί διακριτό κεφάλαιο του «φακέλου» που υποβάλλει ο επενδυτής (άρθ. 12 παρ. 2), και να αιτιολογείται ειδικά στη γνωμοδότηση της «Ελληνικής Εταιρείας Επενδύσεων και Εξωτερικού Εμπορίου Α.Ε.» (άρθ. 13 παρ. 1), και στην απόφαση της Δ.Ε.Σ.Ε. (άρθ. 15 παρ. 1).

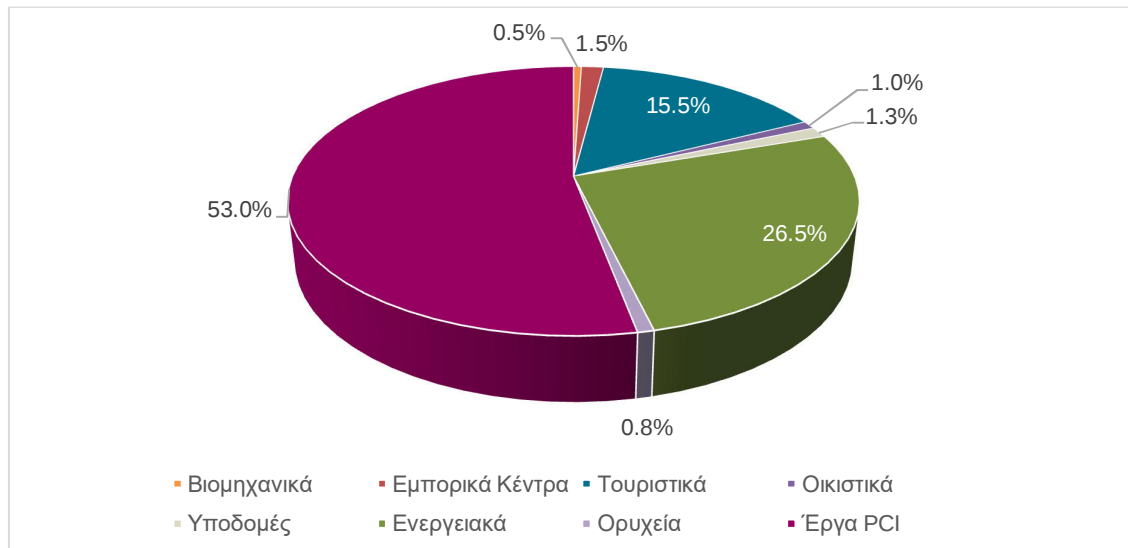
Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Ανάπτυξης,¹⁵ 51 έργα έχουν χαρακτηριστεί ως στρατηγικές επενδύσεις εκ των οποίων 8 είναι έργα «κοινού ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος» (PCI) με συνολικό ποσό 9,7 δισεκ. ευρώ, καλύπτοντας το μεγαλύτερο ποσοστό (53%) του συνόλου. Τα υπόλοιπα 43 έργα αφορούν επενδύσεις στον τομέα της ενέργειας (26,5%, 4,8 δισεκ. ευρώ, 14 έργα) κατά βάση

¹⁴ Βλ. σχετικά: WWF Ελλάς, (2021, 9 Σεπτεμβρίου). Σχόλια στο νομοσχέδιο για τις στρατηγικές επενδύσεις. https://www.wwf.gr/shmeio_gnosis/politiki/?uNewsID=4466416

¹⁵ Τα στοιχεία αυτά αφορούν τις επενδύσεις που εντάχθηκαν στις Στρατηγικές Επενδύσεις μέχρι και τις 8/12/2021. Η Διυπουργική Επιτροπή Στρατηγικών Επενδύσεων ενέκρινε στις 29 Δεκεμβρίου 2021 τέσσερα νέα επενδυτικά σχέδια συνολικού προϋπολογισμού 436 εκατομμυρίων ευρώ: <https://www.mindev.gov.gr/τέσσερις-νέες-στρατηγικές-επενδύσεις/>

φωτοβολταϊκοί σταθμοί και λίγα πάρκα αιολικής ενέργειας· επενδύσεις στον τουριστικό τομέα, κατά βάση τουριστικά καταλύματα (15,5%, 2,8 δισεκ. ευρώ, 19 έργα)· επενδύσεις σε εμπορικά κέντρα (1,5%, 271 εκατ. ευρώ, 4 έργα)· επενδύσεις σε υποδομές (1,3%, 228 εκατ. ευρώ, 2 έργα)· λίγες επενδύσεις σε κάποια οικιστικά, βιομηχανικά έργα, καθώς και σε ένα έργο ορυχείου.

Γράφημα 7 : Στρατηγικές επενδύσεις ανά κατηγορία

Πηγή: Γενική Διεύθυνση Στρατηγικών Επενδύσεων

Ενώ παρατηρούμε ένα σημαντικό ποσοστό να στοχεύει στην ενίσχυση της παραγωγής ενέργειας από ΑΠΕ, βλέπουμε ότι δεν υπάρχει καμία επένδυση σχετικά με την ανάπτυξη της κυκλικής οικονομίας παραδείγματος χάρη ή άλλων τύπων βιώσιμων επενδύσεων.

Όσον αφορά την ανάπτυξη της κυκλικής οικονομίας, τον Σεπτέμβριο του 2020, δημοσιεύτηκε το Εθνικό Σχέδιο Αποβλήτων για την περίοδο 2020 – 2030 στο οποίο προτείνονται μέτρα με σκοπό να πιάσει η Ελλάδα τους στόχους που έχουν τεθεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο, δηλαδή έως το 2030 το 60% των αστικών αποβλήτων να οδηγείται για επαναχρησιμοποίηση και ανακύκλωση και να θάβεται λιγότερο από το 10%. Ωστόσο διαβάζοντας με λεπτομέρεια το σχέδιο διαπιστώνεται πως οι στόχοι δεν πρόκειται να επιτευχθούν και πως το μόνο νέο που φέρνει είναι η παρωχημένη αντίληψη προσπάθειας πριμοδότησης της καύσης απορριμμάτων έναντι της πρόληψης, της επαναχρησιμοποίησης και της ανακύκλωσης. Το WWF Ελλάς έχει επανειλημμένα εκφράσει ανησυχίες και προτάσεις για το συγκεκριμένο σχέδιο.¹⁶

Στο σύνολο των στρατηγικών επενδύσεων προς έκπληξή μας υπάρχει ένα έργο το οποίο σχετίζεται με τη διαχείριση απορριμμάτων και αφορά τη «ΣΔΙΤ Πελοποννήσου - ΤΕΡΝΑ Διαχείριση Απορριμμάτων». Η ΕΕ έχει ήδη πάρει θέση σχετικά με αυτό το έργο με έγκαιρη ειδοποίηση που απηύθυνε στην Ελλάδα το 2018¹⁷ και με την απόρριψη της χρηματοδότησης των μονάδων διαχείρισης αποβλήτων της Πελοποννήσου το 2020,¹⁸ κρίνοντας ότι το έργο, μεταξύ άλλων, δεν ανταποκρίνεται σε αρκετές κοινοτικές οδηγίες και ότι είναι υπερκοστολογημένο. Ο χαρακτηρισμός

¹⁶ WWF Ελλάς. (2020). Μια ευκαιρία για να αλλάξει το νοσηρό κλίμα στη διαχείριση απορριμμάτων. <https://www.wwf.gr/?uNewsID=987991>

¹⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2018). Έκθεση έγκαιρης προειδοποίησης της Ελλάδας σχετικά με την εφαρμογή της νομοθεσίας της ΕΕ για τα απόβλητα, συμπεριλαμβανομένης της έκθεσης έγκαιρης προειδοποίησης για τα κράτη μέλη που κινδυνεύουν να μην επιτύχουν τον στόχο για την προετοιμασία των αστικών αποβλήτων για επαναχρησιμοποίηση/ανακύκλωση. SWD(2018) 418 final.

¹⁸ Unterwurzacher, Erich. (2020). "The Commission's observations on the major project 2018GR16CFMP003 "Integrated solid waste management of the Peloponnese Region with Public Private Partnership" in Greece". Επιστολή DG REGIO προς τις διαχειριστικές αρχές του Επιχειρησιακού Προγράμματος Μεταφορών, Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης και του Επιχειρησιακού Προγράμματος Πελοποννήσου

του συγκεκριμένου έργου ως στρατηγική επένδυση, πρώτον φαίνεται να είναι μια πολιτική απόφαση, δεύτερον, δεν συντάσσεται με τους στόχους για την ανάπτυξη της κυκλικής οικονομίας, αλλά και της προστασίας του περιβάλλοντος, και τρίτον είναι και μια απόδειξη ότι δεν εφαρμόζονται περιβαλλοντικά κριτήρια στην αξιολόγηση τέτοιων επενδύσεων.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΙ - ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΟΙ ΝΟΜΟΙ

Ο αναπτυξιακός νόμος αποτελεί διαχρονικά το βασικό αναπτυξιακό εργαλείο της χώρας. Από τον ν. 2601/1998, ν. 3299/2004 μέχρι τον ν. 3908/2011 και τον ν. 4399/2016, είτε ονομάζεται επενδυτικός νόμος, είτε αναπτυξιακός νόμος, είναι η κατ' εξοχήν επιλογή των επιχειρήσεων διάφορων μεγεθών για την ενίσχυση των επενδυτικών τους έργων.

Σύμφωνα με τα διαθέσιμα δεδομένα,¹⁹ στους προηγούμενους του ισχύοντος αναπτυξιακού - επενδυτικούς νόμους (ν. 2601/1998, 3299/2004 και 3908/2011) εντάχθηκαν επενδύσεις συνολικού ύψους 32 δισεκ. ευρώ ενώ το συνολικό ύψος της κρατικής ενίσχυσης των ενταχθέντων επενδυτικών σχεδίων ανήλθε σε 12,5 δισεκ. ευρώ.

Στην πλειοψηφία τους ήταν επενδύσεις χαμηλής και σχετικά χαμηλής τεχνολογίας. Το 46,5% του αριθμού των σχεδίων και το 72,2% του συνολικού προϋπολογισμού αφορούσαν ΑΠΕ (ιδίως φωτοβολταϊκά) και τουρισμό και ένα άλλο σημαντικό ποσοστό αποθήκες επιχειρήσεων.

Όπως φαίνεται και από τον παρακάτω πίνακα, στους τρεις αυτούς νόμους, μία μικρή ομάδα επιχειρήσεων (εντοπίστηκαν έξι επιχειρηματικοί όμιλοι -πέντε στον ευρύτερο κλάδο της ενέργειας και ένας στον κλάδο του τουρισμού-, οι οποίοι ενισχύθηκαν για 133 επενδυτικά), κατόρθωσε να εμφανίζεται διαχρονικά ως επιλέξιμη στους αναπτυξιακούς νόμους περιορίζοντας σημαντικά τη διασπορά των ενισχύσεων σε ευρύτερα στρώματα των ελληνικών επιχειρήσεων.

Πίνακας 3: Κατανομή ενισχύσεων σε μεγάλα και πολύ μεγάλα επενδυτικά σχέδια

	Καθεστώς ν. 2601/1998	Καθεστώς ν. 3299/2004	Καθεστώς ν. 3908/2011
Μεγάλα επενδυτικά σχέδια (>10 εκ. €)			
% επενδυτικών σχεδίων	1,56%	4,26%	12,07%
% ύψους επενδύσεων	27,22%	44,12%	62,35%
% ύψους ενισχύσεων	29,64%	40,39%	55,71%
Πολύ μεγάλα επενδυτικά σχέδια (>20 εκ. €)			
% επενδυτικών σχεδίων	0,39%	1,85%	5,17%
% ύψους επενδύσεων	13,60%	28,84%	40,13%
% ύψους ενισχύσεων	17,39%	25,18%	30,54%

Πηγή: Αιτιολογική έκθεση του ν. 4399/2016 (Α' 117)

¹⁹ α) Υπουργείο Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού. (2016). Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Θεσμικό πλαίσιο για τη σύσταση καθεστώτων Ενισχύσεων Ιδιωτικών Επενδύσεων για την περιφερειακή και οικονομική ανάπτυξη της χώρας – Σύσταση Αναπτυξιακού Συμβουλίου και άλλες διατάξεις». β) Υπουργείο Οικονομίας και Ανάπτυξης. (2018, Μάρτιος – Απρίλιος). Δελτίο οικονομικών εξελίξεων. <https://www.mindev.gov.gr/wp-content/uploads/2018/05/ΔΕΛΤΙΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ-ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ-210518.pdf> γ) Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων. (2022). Ανάλυση συνεπειών νόμου «Αναπτυξιακός νόμος – Ελλάδα Ισχυρή Ανάπτυξη». <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/11842388.pdf> δ) Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων. (2022). Ανάλυση συνεπειών νόμου «Αναπτυξιακός νόμος – Ελλάδα Ισχυρή Ανάπτυξη». <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/11842388.pdf>

Όσον αφορά την εφαρμογή του ν. 4399/2016, τα βασικά συμπεράσματα που μπορούν να εξαχθούν από τα υφιστάμενα στοιχεία που προκύπτουν από την εφαρμογή του (μέχρι τις 30 Μαΐου 2021) είναι τα εξής:

- Σε σχέση με το μέγεθος των υπαχθέντων φορέων, το 10,18% αυτών είναι μεγάλοι, το 18,95% είναι μεσαίοι, το 28,79% είναι μικροί και το 42,08% είναι πολύ μικροί.
- Από τα υπαχθέντα επενδυτικά σχέδια το 49,16% ανήκει στον ΚΑΔ 55 (Δραστηριότητες Υπηρεσιών Παροχής Καταλύματος και Υπηρεσιών Εστίασης), απορροφώντας το 67,8% του συνόλου των επιχορηγήσεων συμβατικής επένδυσης.

Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η αρμόδια ΓΔ Ιδιωτικών Επενδύσεων του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων δεν απάντησε ποτέ σε αρχικό και υπενθυμιστικό αίτημα πληροφοριών σχετικά με τα επενδυτικά σχέδια που υποβλήθηκαν και έγιναν αποδεκτά προς υπαγωγή στα καθεστώτα «Γενική επιχειρηματικότητα» και «Επιχειρηματικότητα πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων» του αναπτυξιακού νόμου 4399/2016.

Η πολιτική ανταγωνισμού και ειδικότερα οι κανόνες για τις κρατικές ενισχύσεις διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διευκόλυνση και τη στήριξη των κρατών μελών της ΕΕ, όσον αφορά την εκπλήρωση των στόχων πολιτικής της στο πλαίσιο της Πράσινης Συμφωνίας. Η ανακοίνωση για την Πράσινη Συμφωνία ορίζει συγκεκριμένα ότι οι κανόνες για τις κρατικές ενισχύσεις θα αναθεωρηθούν, ώστε να αντανakλούν τους εν λόγω στόχους πολιτικής, να στηρίζουν μια οικονομικά αποδοτική μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα και να διευκολύνουν τη σταδιακή κατάργηση των ορυκτών καυσίμων, ιδίως εκείνων που είναι τα πλέον ρυπογόνα, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα ίσους όρους ανταγωνισμού στην εσωτερική αγορά. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προς το τέλος του 2021 ανακοίνωσε την αναθεώρηση των κατευθυντήριων γραμμών για τις κρατικές ενισχύσεις για το κλίμα, την προστασία του περιβάλλοντος και την ενέργεια (οι αναθεωρημένες κατευθυντήριες γραμμές τέθηκαν σε δημόσια διαβούλευση από 07.06.2021 έως 02.08.2021).²⁰

Οι αναθεωρημένες κατευθυντήριες γραμμές είναι το εγχειρίδιο της ΕΕ στους τομείς της ενέργειας και του περιβάλλοντος που καθορίζει ποια έργα μπορούν να υποστηριχθούν με δημόσιους πόρους και πώς μπορεί να παρασχεθεί αυτή η υποστήριξη, ελαχιστοποιώντας τις επιπτώσεις στην αγορά και παρέχοντας αξία στους ευρωπαίους και Έλληνες πολίτες. Θα πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι τα τεχνικά κριτήρια του συστήματος ταξινόμησης της ΕΕ (technical screening criteria) αποτελούν τη βάση των αναθεωρημένων κατευθυντήριων γραμμών στους τομείς του περιβάλλοντος και ενέργειας. Όταν τα μέτρα πληρούν τις απαιτήσεις της ταξινόμησης, η αξιολόγηση της κρατικής ενίσχυσης μπορεί να απλουστευθεί. Ειδικότερα, κατά την εξισορρόπηση των θετικών και αρνητικών επιπτώσεων της εκάστοτε κρατικής βοήθειας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα δώσει ιδιαίτερη προσοχή στη συμμόρφωση με την αρχή μη πρόκλησης σημαντικής βλάβης.

Ο πιο πρόσφατος αναπτυξιακός νόμος, ο ν. 4887/2022, μέσω των δεκατριών καθεστώτων που προβλέπει, ενισχύει επενδυτικά έργα που εντάσσονται στις κατηγορίες της αγροδιατροφής, της μεταποίησης, της εφοδιαστικής αλυσίδας, του τουρισμού, και της νέας επιχειρηματικότητας, καθώς και των μεγάλων επενδύσεων. Για πρώτη φορά, εισάγονται καθεστώτα που ενισχύουν επενδυτικά σχέδια ψηφιακού μετασχηματισμού, πράσινης μετάβασης, επιχειρηματικής εξωστρέφειας και συμμετοχής σε ευρωπαϊκές αλυσίδες αξίας. Επιπρόσθετα, ξεχωριστή σημασία έχει δοθεί σε επενδυτικά σχέδια που υλοποιούνται σε περιοχές με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπως αυτές των περιοχών των εδαφικών σχεδίων δίκαιης μετάβασης καθώς και των περιφερειακών ενοτήτων Έβρου, Ροδόπης και Ξάνθης.

Μέχρι στιγμής πάντως δεν έχουν οριστεί κάποια πλαφόν ή ποσοστά επενδύσεων για την κάθε κατηγορία. Δεν υπάρχει επίσης ρητή αναφορά στις περιβαλλοντικές κατευθυντήριες γραμμές, και ούτε είναι ξεκάθαρο αν θα χρησιμοποιηθούν κιόλας στην αξιολόγηση των διαφόρων ενισχύσεων σε περιβαλλοντικές, κλιματικές και ενεργειακές επενδύσεις.

Όπως έχει επανειλημμένα επισημάνει το WWF Ελλάς, το πλαίσιο κρατικών ενισχύσεων που διέπεται από τους αναπτυξιακούς νόμους χαρακτηρίζεται από σημαντικές παθογένειες, που

²⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2021, 21 Δεκεμβρίου). Κρατικές ενισχύσεις: Η Επιτροπή εγκρίνει τις νέες κατευθυντήριες γραμμές για τις κρατικές ενισχύσεις στους τομείς του κλίματος, της προστασίας του περιβάλλοντος και της ενέργειας.

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_6982

υποσκάπτουν σοβαρά τις προοπτικές τόνωσης της πορείας της χώρας προς την κλιματική ουδετερότητα και τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Συγκεκριμένα, οι αναπτυξιακοί νόμοι προωθούν μια χαοτική πολιτική χρηματοδότησης, δίχως ξεκάθαρη στρατηγική κατεύθυνση μετασχηματισμού του παραγωγικού μοντέλου. Επιπλέον, όπως φαίνεται και από τα ελάχιστα διαθέσιμα συγκεντρωτικά δεδομένα εφαρμογής τους, διέπονται από έμφαση στην ποσότητα και όχι στην ποιότητα των ενισχυόμενων επενδυτικών σχεδίων με όρους οικονομικής και περιβαλλοντικής βιωσιμότητας. Τέλος, η ίδια η διαδικασία μοριοδότησης δεν παρέχει σοβαρά κίνητρα για καινοτόμες επενδύσεις, ειδικά σε ότι αφορά τη συμβολή στον πράσινο μετασχηματισμό.

Απαραίτητο πάντοτε στοιχείο είναι η διαφάνεια και δημόσια λογοδοσία των δημόσιων επενδυτικών πολιτικών. Χαρακτηριστικό είναι ότι η αναζήτηση συνολικής εικόνας των ενισχύσεων είναι δυνατή με εξαιρετική δυσκολία μόνο μετά από κοπιώδη αναζήτηση κάθε μιας απόφασης στη Διαύγεια. Έτσι, είναι σχεδόν αδύνατη η αποτίμηση του συνολικού αποτελέσματος στην πραγματική οικονομία, όπως επίσης και η αξιολόγηση της ποιότητας των επενδυτικών σχεδίων που εγκρίνονται και λαμβάνουν γενναίες οικονομικές ενισχύσεις, ενώ σίγουρα δεν προκύπτει καμία εκτίμηση του περιβαλλοντικού αποτελέσματος (θετικού ή αρνητικού) από τη δημόσια επενδυτική πολιτική ανά έτος.

Θα επαναλάβουμε στη σημείο αυτό πως είναι απαραίτητη η συμμόρφωση κάθε σκέλους της δημόσιας επενδυτικής πολιτικής με το νέο σύστημα ταξινόμησης (EU taxonomy) βιώσιμων επενδύσεων της ΕΕ. Είναι συνεπώς απαραίτητο να τεθεί ένα ελάχιστο όριο ευθυγράμμισης του συνόλου των κρατικών ενισχύσεων με τα κριτήρια του συστήματος ταξινόμησης, από τα οποία θα πρέπει να αποκλειστεί κάθε πιθανότητα επιδότησης της χρήσης ορυκτών καυσίμων. Προτείνουμε να είναι στο 50% επί του συνόλου των ενισχύσεων που παρέχονται.

ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ

Όπως σταθερά υποστηρίζει το WWF Ελλάς, «κομβικό στοιχείο μιας φορολογικής πολιτικής με θετικό περιβαλλοντικό πρόσημο είναι η δίκαιη περιβαλλοντική και κοινωνική ανταποδοτικότητα. Είναι απαραίτητο κάθε περιβαλλοντικός φόρος να αντικατοπτρίζει με ακρίβεια το περιβαλλοντικό κόστος της φορολογούμενης δραστηριότητας και όχι να αποτελεί άλλον έναν κρατικό εισπρακτικό μηχανισμό. Είναι επίσης απαραίτητο να ανταποδίδει ένα ικανό μέρος των εσόδων σε μέτρα αποκατάστασης της περιβαλλοντικής ζημιάς και σε κοινωνικές πολιτικές, βάσει των σχετικών αναγκών και με γνώμονα πολύ συγκεκριμένα κοινωνικά κριτήρια.»²¹

Η εφαρμογή της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει» μέσα από σύστημα φορολόγησης της περιβαλλοντικής επιβάρυνσης και της χρήσης φυσικών πόρων αποτελεί στρατηγική αποθάρρυνσης πρακτικών σημαντικού κλιματικού αποτυπώματος. Δεν είναι εισπρακτική πολιτική, αλλά εργαλείο τιμολόγησης συμπεριφορών που προκαλούν κόστος στα κοινά περιβαλλοντικά αγαθά. Ακριβώς επειδή στόχος της περιβαλλοντικής φορολογίας δεν είναι η είσπραξη κρατικών εσόδων αλλά η διόρθωση στρεβλώσεων που προκαλούνται από την εξωτερίκευση του κόστους που προκαλείται από τη χρήση περιβαλλοντικών πόρων, είναι απαραίτητο η πολιτική διαχείρισης των πόρων να είναι αναδιανεμητική, ώστε το φορολογικό βάρος να μην επιβαρύνει δυσανάλογα τις οικονομικά αδύναμες και πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες.

Ειδικά όσον αφορά το κομβικής σημασίας κεφάλαιο της επιδότησης των ορυκτών καυσίμων, σε ειδική έκθεση του WWF Ελλάς που δημοσιεύθηκε το 2018, εντοπίστηκαν και μελετήθηκαν δέκα μηχανισμοί μέσω των οποίων είχαν κατά τα προηγούμενα 10-15 χρόνια χορηγηθεί άμεσες ή έμμεσες επιδοτήσεις στην ηλεκτροπαραγωγή από λιγνίτη, ορυκτό αέριο και πετρέλαιο. Όπως υπολογίστηκε, το συνολικό βεβαιωμένο ποσό των επιδοτήσεων στα ορυκτά καύσιμα για την περίοδο εκείνη ανήλθαν στα 15,4 δισεκ. ευρώ. Όπως σημειώνεται στην έκθεση, το ποσό αυτό αποτυπώνει μόνο την επιβεβαιωμένη επιδότηση, καθώς τα δημοσιευμένα στοιχεία είναι ελλιπή,

²¹ WWF Ελλάς. (2013). Ζωντανή ελληνική οικονομία, για το περιβάλλον και τον άνθρωπο. <https://www.contentarchive.wwf.gr/images/pdfs/LivingEconomyVisionInGreece-GR.pdf>

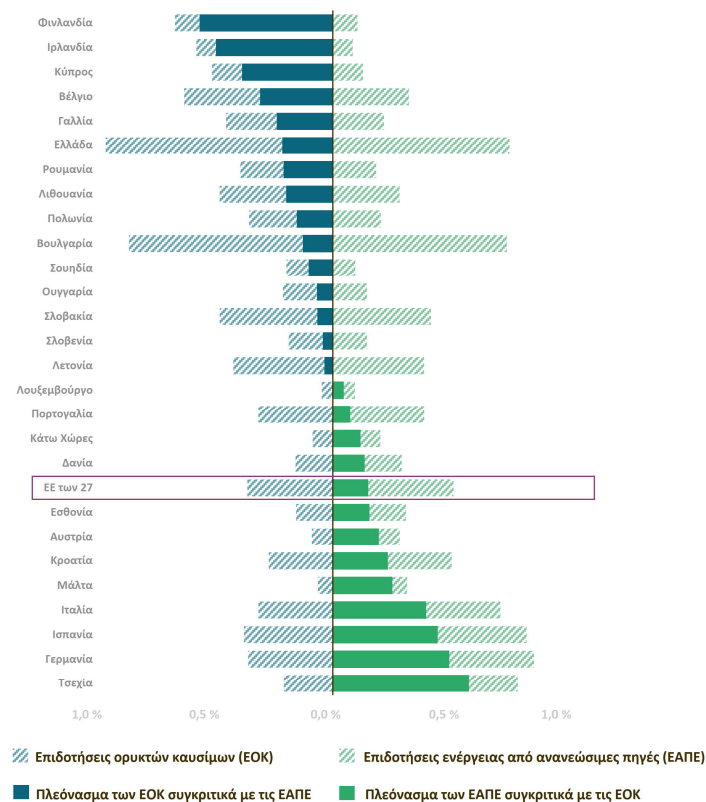
ενώ γενικότερα η διαφάνεια στη διάθεση δεδομένων για τις κρατικές ενισχύσεις χαρακτηρίζονται σε μεγάλο βαθμό από αδιαφάνεια.²²

Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη της ΕΕ²³ για τις ενεργειακές επιδοτήσεις και άλλες κρατικές παρεμβάσεις οι όγκοι των επιδοτήσεων ορυκτών καυσίμων (άνθρακας, ορυκτό αέριο, βενζίνη, ντίζελ και κηροζίνη) μειώθηκαν κατά 9% στην ΕΕ27 το 2020 έναντι του 2019. Πιο συγκεκριμένα στην Ελλάδα οι αντίστοιχες φορολογικές δαπάνες ισοδυναμούσαν με 0,6 και 0,5 δισεκ. ευρώ το 2019 και 2020 αντίστοιχα. Επιπρόσθετα, σύμφωνα με έκθεση του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου,²⁴ οι επιδοτήσεις σε ορυκτά καύσιμα παρέμειναν υψηλότερες των επιδοτήσεων σε ΑΠΕ το 2019. Στο επόμενο γράφημα, καταγράφεται το επίπεδο των επιδοτήσεων ορυκτών καυσίμων συγκριτικά με τις επιδοτήσεις ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

Γράφημα 8: Επίπεδο των επιδοτήσεων ορυκτών καυσίμων συγκριτικά με τις επιδοτήσεις ανανεώσιμων πηγών ενέργειας

Επιδοτήσεις ορυκτών καυσίμων ως ποσοστό του ΑΕΠ (%)

Επιδοτήσεις ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές ως ποσοστό του ΑΕΠ (%)

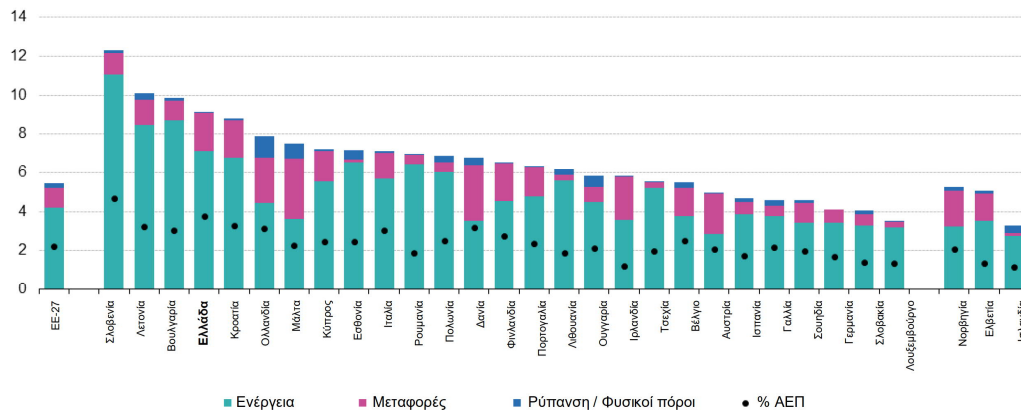
Πηγή: Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο

Αν και με βάση τα δεδομένα της Eurostat η Ελλάδα (βλ. επόμενο πίνακα) φαίνεται να συγκαταλέγεται στα κράτη μέλη με υψηλό μερίδιο εσόδων από περιβαλλοντική φορολογία, εντούτοις οι φόροι αυτοί αφορούν σχεδόν ολοκληρωτικά καύσιμα και μεταφορές και καθόλου τη ρύπανση και τη χρήση φυσικών πόρων.

²² WWF Ελλάς. (2018). Ελληνικές επιδοτήσεις στα ορυκτά καύσιμα. https://www.contentarchive.wwf.gr/images/pdfs/Fossil_Fuel_Subsidies_in_Greece_Final.pdf

²³ European Commission. (2021). Study on energy subsidies and other government interventions in the European Union: final report. <https://data.europa.eu/>

Γράφημα 9: Έσοδα από περιβαλλοντική φορολογία ανά κατηγορία, ως ποσοστό των συνολικών κρατικών εσόδων από φόρους και κοινωνικές εισφορές και του ΑΕΠ, 2020 (%).

Πηγή: Eurostat²⁵

Οι φόροι ενέργειας και άνθρακα στην Ελλάδα επιβάλλονται στο πλαίσιο της οδηγίας του 2003 για τη φορολογία των ενεργειακών προϊόντων και της ηλεκτρικής ενέργειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) (οδηγία 2003/96), η οποία καθορίζει ελάχιστους συντελεστές για τη φορολόγηση των ενεργειακών προϊόντων στα κράτη μέλη της ΕΕ. Στο πλαίσιο αυτό, ο Ειδικός Φόρος Κατανάλωσης εφαρμόζεται στα υγρά, αέρια και στερεά καύσιμα, συμπεριλαμβανομένων των βιοκαυσίμων, καθώς και στην κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας από τους τελικούς χρήστες. Η Ελλάδα δεν επιβάλλει φόρο άνθρακα, αλλά συμμετέχει στο σύστημα εμπορίας εκπομπών της ΕΕ (ETS).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στο πλαίσιο του πακέτου fit for 55, παρουσίασε δυο προτάσεις μεταρρυθμίσεων, τον Μηχανισμό Διασυνωριακής Προσαρμογής Άνθρακα (Carbon Border Adjustment Mechanism ή CBAM) και την αναθεώρηση της οδηγίας για τη φορολογία των ενεργειακών προϊόντων και της ηλεκτρικής ενέργειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) (οδηγία 2003/96).

Η Επιτροπή προτείνει να ευθυγραμμιστεί η φορολόγηση των ενεργειακών προϊόντων με τις πολιτικές της ΕΕ για την ενέργεια και το κλίμα, προωθώντας καθαρές τεχνολογίες και καταργώντας παρωχημένες απαλλαγές και μειωμένους συντελεστές που ενθαρρύνουν επί του παρόντος τη χρήση ορυκτών καυσίμων. Οι νέοι κανόνες αποσκοπούν στη μείωση των επιβλαβών επιπτώσεων του ενεργειακού φορολογικού ανταγωνισμού, συμβάλλοντας στην εξασφάλιση εσόδων για τα κράτη μέλη από πράσινους φόρους, οι οποίοι είναι λιγότερο επιζήμιοι για την ανάπτυξη από τους φόρους επί της εργασίας. Σχετικά με το CBAM, είναι μία πολιτική που αξίζει να εξεταστεί, καθώς η «διαρροή άνθρακα», με άλλα λόγια η μεταφορά της παραγωγής έντασης άνθρακα σε χώρες εκτός της Ε.Ε., σε μέρη όπου οι εκπομπές αυτές δεν φορολογούνται, είναι ένα πραγματικό πρόβλημα.

Τα έσοδα από περιβαλλοντική φορολογία είναι απαραίτητα να διατίθενται με διαφάνεια, ώστε να διαπιστώνεται ότι δεν 'ανακυκλώνουν' το κλιματικό τους αποτύπωμα καταλήγοντας σε ενισχύσεις προς τη χρήση ορυκτών καυσίμων. Είναι επίσης σημαντικό να διατίθενται για την ενδυνάμωση της πορείας προς την κλιματική ουδετερότητα, αλλά και την ενίσχυση της κοινωνικά δίκαιης μετάβασης και της αντιμετώπισης ανισοτήτων που μπορεί να επιβαρύνουν ευάλωτες ομάδες ή νοικοκυριά χαμηλότερων εισοδημάτων. Τέτοια μέτρα θα μπορούσαν για παράδειγμα να περιλαμβάνουν την

²⁵ Eurostat. Environmental tax statistics. (2021, December). Environmental tax revenue by category as % of TSC and GDP, 2020 (%). <https://t.ly/7iYV>

επιδότηση της πρόσβασης σε μέσα μαζικής μεταφοράς (πχ παροχή δωρεάν ή με πολύ μειωμένο κόστος κάρτας απεριορίστων διαδρομών) για άτομα χαμηλότερων εισοδημάτων ή την ενισχυμένη στήριξη για παρεμβάσεις ενεργειακής αναβάθμισης κτιρίων και αυτοπαραγωγής από ΑΠΕ σε περιοχές με μεγάλο δείκτη ανεργίας και υψηλό ποσοστό κινδύνου φτώχειας.

Τέλος, η κοινωνικά δίκαιη κατάργηση των επιδοτήσεων σε ορυκτά καύσιμα, επιδοτήσεις οι οποίες ανάλογα με τη μεθοδολογία υπολογίζονται σε 0,7% - 2,6% του ΑΕΠ , είναι δυνατόν να εξοικονομήσει σημαντικούς δημόσιους πόρους που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για περαιτέρω επενδύσεις απανθρακοποίησης.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

Διεθνώς, οι περισσότερες αναπτυξιακές τράπεζες διαδραματίζουν κομβικό ρόλο στη χρηματοδότηση επενδύσεων και κλάδων που συμβάλλουν καθοριστικά στη μετάβαση προς ένα περιβαλλοντικά βιώσιμο οικονομικό μοντέλο, δημιουργώντας ταυτόχρονα θέσεις εργασίας σε νέες δραστηριότητες και στηρίζοντας την καινοτομία.

Το άρθρο 2 παρ. στ' του νόμου 4608/2019 αναφέρει πως, μεταξύ άλλων, σκοπός της ΕΑΤ είναι «η προώθηση επενδυτικών προγραμμάτων και έργων με περιβαλλοντικές και αναπτυξιακές διαστάσεις, με στρατηγικό στόχο την προώθηση πολιτικών κυκλικής οικονομίας». Εντούτοις, παρότι η ΕΑΤ έχει αφενός δημιουργήσει ορισμένα χρηματοδοτικά εργαλεία για την πράσινη μετάβαση και αφετέρου διαχειρίζεται σκέλη των ευρωπαϊκών πόρων (όπως το πρόγραμμα «Εξοικονομώ – Αυτονομώ»), απέχει σημαντικά από το να μετουσιωθεί σε μια αναπτυξιακή τράπεζα που πραγματικά στηρίζει την πορεία της χώρας προς τη βιωσιμότητα.

Καταρχήν, αντίθετα με τη βέλτιστη διεθνή πρακτική, η ΕΑΤ δεν έχει θεσπίσει συγκεκριμένες (κλαδικές και τομεακές) δανειοδοτικές πολιτικές και προαπαιτούμενα, με αποτέλεσμα να λειτουργεί μέχρι στιγμής με πλήρη αδιαφάνεια ως προς τα κριτήρια δανειοδότησης, την οικονομική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα των επενδύσεων που χρηματοδοτεί, τους στρατηγικούς στόχους στους οποίους αποσκοπεί.

Δεύτερον, δεν υφίσταται κάποιο ελάχιστο ποσοστό χαρτοφυλακίου της ΕΑΤ το οποίο οφείλει να προορίζεται σε επενδύσεις που συμβάλλουν στην επίτευξη των εθνικών και ευρωπαϊκών στόχων κλίματος, βιοποικιλότητας και κυκλικής οικονομίας. Ως εκ τούτου, η σημερινή λειτουργία της ΕΑΤ δεν εγγυάται την κινητοποίηση ενός ελάχιστου ορίου επενδύσεων για την επίτευξη το κλιματικών και ευρύτερων περιβαλλοντικών στόχων.

Τρίτον, λόγω της απουσίας ξεκάθαρων δανειοδοτικών πολιτικών, η ΕΑΤ δεν εγγυάται την ουσιαστική εφαρμογή κριτηρίων «μη πρόκλησης σημαντικής βλάβης» για το σύνολο των επενδύσεων που χρηματοδοτεί.

Όπως αναφέρεται και στο κείμενο σχολιασμού που υπέβαλε το WWF Ελλάς στη διαβούλευση για το «Σχέδιο ανάπτυξης για την ελληνική οικονομία» (Σχέδιο Επιτροπής Πισσαρίδη), «ως δημόσια αναπτυξιακή τράπεζα, η ΕΑΤ οφείλει να λειτουργεί υποδειγματικά, υιοθετώντας τις βέλτιστες πρακτικές σε ότι αφορά ιδιαίτερα την περιβαλλοντική βιωσιμότητα του χαρτοφυλακίου της, και συνεισφέροντας σε κλάδους και τομείς που συμβάλλουν στην πράσινη μετάβαση, και που χρηματοδοτούνται ελλιπώς από τον ιδιωτικό τομέα λόγω εκτεταμένων αποτυχιών αγοράς, ρίσκου και αβεβαιότητας».²⁶

Κατευθύνσεις ώστε το χαρτοφυλάκιο της ΕΑΤ να ευθυγραμμιστεί με τον στόχο της συγκράτησης της ανόδου της παγκόσμιας θερμοκρασίας κάτω από τον 1,5 °C, με βάση τις κατευθύνσεις της IPCC και στο πλαίσιο της Συμφωνίας του Παρισιού για το Κλίμα, είναι οι εξής:

²⁶ WWF Ελλάς. (2020, 24 Αυγούστου). Σχόλια στο «Σχέδιο ανάπτυξης για την ελληνική οικονομία». https://wwf.eu.awsassets.panda.org/downloads/sholia_sto_shedio_anaptyxis_gia_tin_elliniki_oikonomia.pdf

1. Θέσπιση διακριτών χρηματοδοτικών προγραμμάτων για α) απανθρακοποίηση, β) ενίσχυση της κυκλικής οικονομίας, γ) διατήρηση και ορθή χρήση του φυσικού κεφαλαίου (με πρότυπο το natural capital finance facility της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων).
2. Θέσπιση ελάχιστου ορίου 50% του χαρτοφυλακίου της EAT να προορίζεται σε επενδύσεις που είναι συμβατές με το σύστημα ταξινόμησης βιώσιμων επενδύσεων της ΕΕ (EU taxonomy). Οι υπόλοιπες επενδύσεις να τηρούν αυστηρά την «αρχή της μη πρόκλησης σημαντικής βλάβης» (αρχή DNSH), ειδικά σε σχέση με τις δραστηριότητες που σχετίζονται με ορυκτά καύσιμα.
3. Δημιουργία λεπτομερών κλαδικών δανειοδοτικών πολιτικών, με ποσοτικά κριτήρια και ελάχιστα περιβαλλοντικά προαπαιτούμενα, κατά το παράδειγμα της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων.

Πρόσφατα παραδείγματα αναπτυξιακών τραπεζών που αποφάσισαν να σταματήσουν τις επενδύσεις σε δραστηριότητες εκμετάλλευσης κάρβουνου και πετρελαίου είναι η Παγκόσμια Τράπεζα και η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανάπτυξης και Ανασυγκρότησης (EBRD).

Τέλος, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψιν κριτήρια περιβαλλοντικής και κοινωνικής βιωσιμότητας σε ό,τι αφορά επενδύσεις σε υποδομές. Αξίζει να αναφερθεί πως η EAT θα μπορούσε να υιοθετήσει σειρά διεθνών εργαλείων που αποσκοπούν στην ολιστική αξιολόγηση (οικονομική, περιβαλλοντική, κοινωνική) βιωσιμότητας υποδομών, και τα οποία (παραδείγματος χάριν) παρουσιάζονται αναλυτικά στην έκθεση «Sustainability Standards for Infrastructure Investors».²⁷

ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΑ ΕΙΔΙΚΑ «ΠΡΑΣΙΝΑ» ΕΡΓΑΛΕΙΑ & ΠΟΡΟΙ

Το Πράσινο Ταμείο αλλά και τα έσοδα από τη δημοπράτηση δικαιωμάτων εκπομπών παραμένουν ακόμα η μοναδική εθνική πηγή πόρων για τη στήριξη της περιβαλλοντικής πολιτικής της χώρας. Ωστόσο τα χρήματα αυτά δεν είναι αρκούν για να καλύψουν τις επιπρόσθετες ανάγκες της χώρας για τη μετάβαση σε μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία.

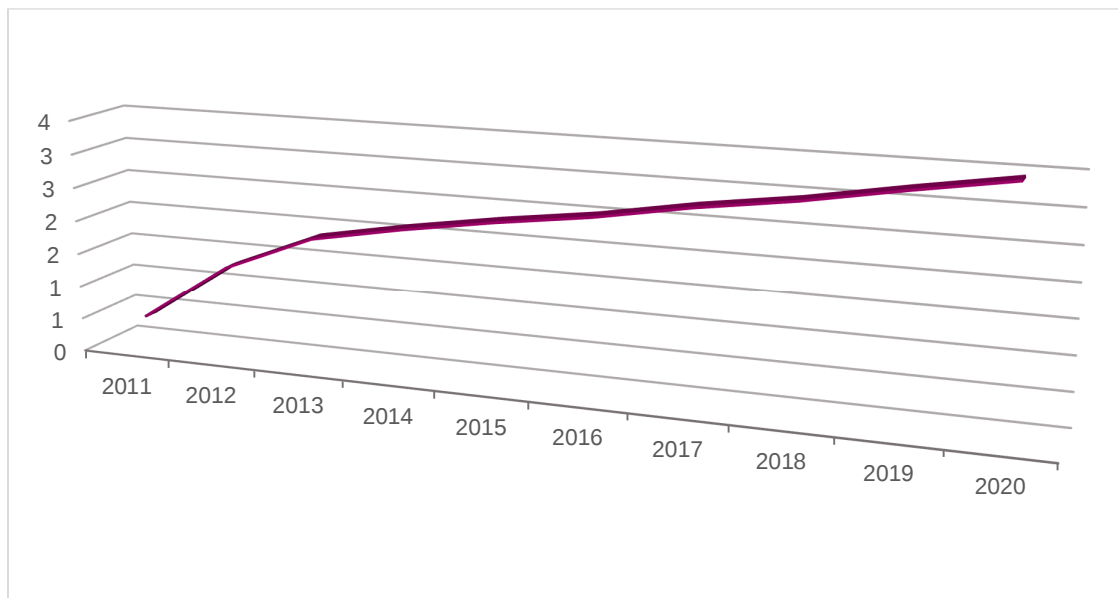
Πράσινο Ταμείο

Το Πράσινο Ταμείο είναι νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου που ιδρύθηκε με τον νόμο 3889/2010 και είναι η συνέχεια του «Ειδικού Ταμείου Εφαρμογής Ρυθμιστικών και Πολεοδομικών Σχεδίων» ΕΤΕΡΠΣ.

Τα ταμειακά διαθέσιμα ξεκίνησαν από 0,5 δισεκ. ευρώ το 2011 και έπειτα από δύο πολύ σημαντικές αυξήσεις το 2012 και το 2013, το διάστημα 2014-2020 είχαν μια σταδιακή και σταθερή σχετικά ετήσια αύξηση της τάξεως του 9% κατά μέσο όρο. Το 2020 τα ταμειακά αποθέματα του πράσινου ταμείου άγγιξαν τα 3,5 δισεκ. ευρώ.

²⁷ Bennon, Michael and Sharma, Rajiv (2018). "State of the Practice: Sustainability Standards for Infrastructure Investors". Stanford Global Projects Center: Report commissioned by Guggenheim Investments and World Wildlife Fund https://d2ouvy59p0dg6k.cloudfront.net/downloads/wwf_infrastructure_full_report_2018.pdf

Γράφημα 10: Πράσινο Ταμείο: Ταμειακά αποθέματα 2011-2020 (δισεκ. €)

Πηγή: Πράσινο Ταμείο - Απολογισμοί οικονομικών ετών 2011-2020

Τα βασικά χρηματοδοτικά προγράμματα του Πράσινου Ταμείου είναι τα εξής:

Γαλάζιο Ταμείο

Έχει ως στόχο την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και την πρόληψη και αντιμετώπιση της θαλάσσιας ρύπανσης. Οι πιστώσεις για το συγκεκριμένο πρόγραμμα μεταξύ 2016-2019 άγγιξαν τα 10,6 εκατ. ευρώ, ενώ το 2021 και το 2022 η διάθεση πίστωσης ήταν στα 2,5 εκατ. ευρώ ετησίως. Οι δράσεις του προγράμματος αφορούν κυρίως την ενίσχυση του μηχανισμού αντιμετώπισης περιστατικών ρύπανσης με διάφορα χερσαία πλωτά και εναέρια μέσα, τις όποιες επισκευές και εξοπλισμό απαιτούνται, και άλλα λοιπά λειτουργικά και διοικητικά έξοδα, καθώς και δαπάνες από προηγούμενα έτη.

Προστασία και αναβάθμιση δασών

Έχει ως σκοπό τη χρηματοδότηση έργων και δράσεων προστασίας και αναβάθμισης των δασών και δασικών εκτάσεων, με στόχο την ανάπτυξη και αειφορική διαχείριση των δασικών οικοσυστημάτων. Οι πιστώσεις για το συγκεκριμένο πρόγραμμα, μεταξύ 2016-2019, άγγιξαν τα 41,4 εκατ. ευρώ, ενώ το 2021 και το 2022 η διάθεση πίστωσης ήταν στα 10 εκατ. ευρώ ετησίως. Θα πρέπει να σημειωθεί όμως ότι η απορρόφηση την περίοδο 2016-2018 ήταν κάτω από το 50% των ποσών που είχαν πιστωθεί. Οι δράσεις του προγράμματος αφορούν κυρίως προληπτικά μέτρα για την αντιπυρική προστασία των δημοσίων δασών και δασικών εκτάσεων, την προστασία της άγριας πανίδας και χλωρίδας, την αποκατάσταση δασοοικονομικού δυναμικού, αλλά και την υποστήριξη της δασοπροστασίας (π.χ. στολές, σεμινάρια κ.α.).

Φορείς διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών

Το ταμείο χρηματοδοτεί τη μισθοδοσία των υπαλλήλων και τις λειτουργικές δαπάνες των φορέων διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών. Οι συνολικές δαπάνες την περίοδο 2016-2019 ήταν 24 εκατ. ευρώ, ενώ για το 2021 ανήλθαν στα 7 εκατ. ευρώ.

Φυσικό περιβάλλον & καινοτόμες δράσεις

Έχει ως αντικείμενο την υλοποίηση έργων και δράσεων για την πρόληψη και την αντιμετώπιση των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής. Η διάθεση πιστώσεων για την περίοδο 2016-2019

έφθασαν τα 18,3 εκατ. ευρώ, ενώ για το 2021 εγκρίθηκαν 13 εκατ. ευρώ που αφορούσαν κυρίως τις ανάγκες παλαιότερων έργων.

Ευρωπαϊκό πρόγραμμα LIFE

Οι πιστώσεις για συγχρηματοδότηση έργων στο πλαίσιο του προγράμματος LIFE έφθασαν τα 7 εκατ. ευρώ την περίοδο 2016-2019, ενώ το 2021 και το 2022 η διάθεση πίστωσης ήταν στα 3 εκατ. ευρώ για κάθε έτος.

Απόκτηση ελεύθερων κοινόχρηστων χώρων & διατηρητέων κτιρίων

Στόχος του προγράμματος είναι, (1) η διασφάλιση όσο το δυνατόν περισσότερων ελεύθερων Κοινόχρηστων Χώρων στον αστικό ιστό, και (2) η απόκτηση και απόδοση σε κοινή χρήση διατηρητέων κτιρίων που έχουν ιδιαίτερη πολεοδομική και ιστορική σημασία. Συνήθως συμπεριλαμβάνεται στις δράσεις περιβαλλοντικού ισοζυγίου. Για την περίοδο 2016-2019 οι πιστώσεις άγγιξαν τα 22,5 εκατ. ευρώ.

Δράσεις περιβαλλοντικού ισοζυγίου

Ενίσχυση έργων που στοχεύουν στην περιβαλλοντική αναβάθμιση των πόλεων. Οι πιστώσεις για την περίοδο 2016-2019 ήταν 146,5 εκατ. ευρώ, ενώ το 2021 και το 2022 η διάθεση πίστωσης ήταν 23,2 εκατ. ευρώ και 26,5 εκατ. ευρώ αντίστοιχα, τα οποία όμως καλύπτουν και ανάγκες προγραμμάτων από τα προηγούμενα έτη.

Όπως δείχνει και η παραπάνω ανάλυση,²⁸ οι δράσεις περιβαλλοντικού ισοζυγίου με μεγάλη διαφορά λαμβάνουν το μεγαλύτερο μέρος των πιστώσεων του Πράσινου Ταμείου, καθώς το μεγαλύτερο μέρος των εσόδων του εισπράττονται στο πλαίσιο της νομοθεσίας για την τακτοποίηση αυθαιρέτων.

Στο πλαίσιο της διαδικασίας του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου, η χώρα μας καλείται να υποβάλει τον μεσοπρόθεσμο δημοσιονομικό προγραμματισμό της, με τη μορφή του Προγράμματος Σταθερότητας και προβλέπεται μεταξύ άλλων υποχρέωση κατάρτισης Μεσοπρόθεσμου Προγράμματος Δημοσιονομικής Στρατηγικής (ΜΠΔΣ). Το ΜΠΔΣ 2022-2025 περιλαμβάνει την περιγραφή και αξιολόγηση των δημοσιονομικών αποτελεσμάτων των δύο προηγούμενων ετών (2019-2020), καθώς και τις προβλέψεις των δημοσιονομικών προοπτικών για α) το τρέχον έτος (2021), β) το έτος προϋπολογισμού (2022) και γ) τα τρία επόμενα έτη (2023-2025). Στο πλαίσιο της κατάρτισης του ΜΠΔΣ, το Διοικητικό Συμβούλιο του Πράσινου Ταμείου εξειδίκευσε το βασικό σενάριο της περιόδου που καλύπτει το τρέχον έτος, το έτος του επόμενου προϋπολογισμού και τα τρία επόμενα έτη.²⁹ Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τα σχετικά οικονομικά μεγέθη.

Πίνακας 4 – ΜΠΔΣ 2022-2025, Πράσινο Ταμείο (εκατ. ευρώ)

	Απολογισμός 2019	Απολογισμός 2020	Εκτιμήσεις 2021	Προβλέψεις 2022	Προβλέψεις 2023	Προβλέψεις 2024	Προβλέψεις 2025
Έσοδα	297,5	395,1	315,4	279,6	249,1	223,5	201,8
Έξοδα	70	56,2	143,4	99,4	103,9	107,5	110,4
Ταμειακό αποτέλεσμα	227,4	338,9	171,9	180,2	145,2	115,9	91,4

²⁸ Η ανάλυση βασίστηκε στον Απολογισμό Δράσεων Πράσινου Ταμείου Δεκέμβριος 2015 – Ιούλιος 2019 και στις εγκρίσεις χρηματοδοτικών προγραμμάτων για το 2021 και 2022 όπως είναι δημοσιευμένα στην επίσημη ιστοσελίδα του Πράσινου Ταμείου. Δεν βρέθηκαν δημοσιευμένα δεδομένα για το έτος 2020.

²⁹ <https://prasinosameio.gr/wp-content/uploads/2021/03/%CE%9C%CE%A0%CE%94%CE%A3-2022-2025.pdf>

Έσοδα από τη δημοπράτηση δικαιωμάτων εκπομπών (ETS)

Το ευρωπαϊκό Σύστημα Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών (ΣΕΔΕ) θεσπίστηκε το 2005 ως ένας από τους κύριους μηχανισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Το ΣΕΔΕ ρυθμίζει τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου όλων των μεγάλων βιομηχανικών και ηλεκτροπαραγωγικών μονάδων των 27 χωρών της ΕΕ, της Νορβηγίας, του Λιχτενστάιν και της Ισλανδίας. Συνολικά καλύπτει περίπου 11.000 εγκαταστάσεις, οι οποίες ευθύνονται για τις μισές συνολικές εκπομπές CO₂ της Ευρώπης.

Το ΣΕΔΕ είναι ένα σύστημα «επιβολής ανώτατου ορίου και εμπορίας»: θέτει, δηλαδή, ένα ανώτατο όριο (cap) για το σύνολο των εγκαταστάσεων, το οποίο ισοδυναμεί με αντίστοιχα δικαιώματα εκπομπών. Στο τέλος κάθε έτους, οι συμμετέχουσες εγκαταστάσεις οφείλουν να επιστρέψουν ένα δικαίωμα για κάθε τόνο CO₂ που έχουν εκπέμψει. Οι επιχειρήσεις οι οποίες έχουν επιτύχει να μειώσουν τις εκπομπές σε χαμηλότερα επίπεδα από τα δικαιώματα που κατείχαν, μπορούν να πουλήσουν το περίσσειμα στην ευρωπαϊκή αγορά. Ο σκοπός του μηχανισμού είναι να δώσει κίνητρα για τη λήψη αποτελεσματικών μέτρων μείωσης εκπομπών με το μικρότερο δυνατό κόστος.

Το ΣΕΔΕ διανύει τη φάση 2021 -2030 (πρώτη 2005 – 2007, δεύτερη 2008 – 2012, τρίτη 2013-2020) και περιλαμβάνει, εκτός από τις σταθερές εγκαταστάσεις, και τις αεροπορικές εταιρείες που εμπίπτουν στα κριτήρια του Παραρτήματος Ι της οδηγίας 2003/87/ΕΚ.

Στο πλαίσιο του νομοθετικού πακέτου Fit for 55 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προτείνει την αναθεώρηση³⁰ της αντίστοιχης νομοθεσίας έτσι ώστε να αντικατοπτριστούν οι στόχοι της Πράσινης Συμφωνίας. Πιο συγκεκριμένα προτείνει να μειωθεί ακόμη περαιτέρω το συνολικό ανώτατο όριο εκπομπών και να αυξηθεί ο ετήσιος ρυθμός μείωσής του. Η Επιτροπή προτείνει επίσης τη σταδιακή κατάργηση των δωρεάν δικαιωμάτων εκπομπής για τις αερομεταφορές και την ευθυγράμμιση με το παγκόσμιο σύστημα αντιστάθμισης και μείωσης του άνθρακα για τις διεθνείς αερομεταφορές (CORSIA) και να συμπεριληφθούν οι εκπομπές πλοίων για πρώτη φορά στο ΣΕΔΕ της ΕΕ. Για να αντιμετωπιστεί το έλλειμμα μείωσης των εκπομπών στις οδικές μεταφορές και τα κτίρια, έχει προταθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ένα ξεχωριστό νέο σύστημα εμπορίας εκπομπών για τη διανομή καυσίμων για τις οδικές μεταφορές και τα κτίρια.

Η Επιτροπή προτείνει επίσης να αυξηθεί το μέγεθος των Ταμείων Καινοτομίας και Εκσυγχρονισμού. Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τα συνολικά έσοδα από πλειστηριασμούς δικαιωμάτων εκπομπών αερίων θερμοκηπίου για την περίοδο 2013-2020 στην Ελλάδα. Όπως φαίνεται και στο γράφημα παρακάτω την περίοδο 2018-2020 είχαμε μια πάρα πολύ σημαντική αύξηση των εσόδων της τάξεως του 164% σε σύγκριση με την περίοδο 2013-2017. Η αύξηση αυτή συνδέεται και με τη σταδιακή έξοδο από την οικονομική κρίση της χώρας και την επανεκκίνηση της βιομηχανικής δραστηριότητας. Ωστόσο αυτό σημαίνει και περισσότερες εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα στη χώρα.

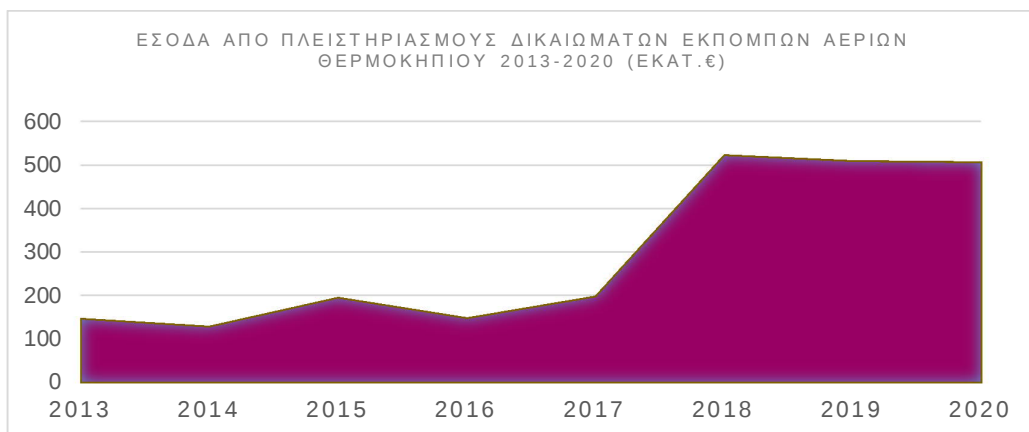
Πίνακας 5: Συνολικά έσοδα από πλειστηριασμούς δικαιωμάτων εκπομπών αερίων θερμοκηπίου 2013-2020 (εκατ. ευρώ)

2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
147,3	129,4	195,2	148,1	198,0	523,5	509,5	506,7

Πηγή: ΔΑΠΕΕΠ

Γράφημα 11: Έσοδα από πλειστηριασμούς δικαιωμάτων εκπομπών αερίων θερμοκηπίου 2013-2020 (εκατ. €)

³⁰ https://ec.europa.eu/info/files/revision-eu-emission-trading-system_en

Πηγή: ΔΑΠΕΕΠ

Όσον αφορά την κατανομή των εσόδων αυτών, στον παρακάτω πίνακα φαίνεται ότι την περίοδο 2016-2020 το μεγαλύτερο μέρος των εσόδων κατέληξε στον Ειδικό Λογαριασμό Ενέργειας (ΕΛΑΠΕ-ΔΑΠΕΕΠ), ενώ για την περίοδο 2021-2022 η κατανομή του μεγαλύτερου μέρους των εσόδων κατευθύνεται προς την υποστήριξη του ειδικού λογαριασμού «Ταμείο Ενεργειακής Μετάβασης» όπως ορίζεται στο άρθρο 61 ν. 4839/2021. Ειδικότερα σε σχέση με το Ταμείο Ενεργειακής Μετάβασης, ο τίτλος είναι προφανώς παραπλανητικός, καθώς αφήνεται να εννοηθεί ότι η μετάβαση αφορά την πορεία προς την κλιματική ουδετερότητα, ενώ στην πραγματικότητα προβλέπεται ρητά η ενίσχυση της κατανάλωσης ορυκτού αερίου.

Τέλος παρατηρείται μια σταθερή ενίσχυση των επιχειρήσεων που «εκτίθενται σε σημαντικό κίνδυνο διαρροής άνθρακα», με μέσο όρο 14% των ετήσιων εσόδων.

Πίνακας 6: Κατανομή εσόδων ETS 2016-2022

	2016 (ΦΕΚ Β' 3245)	2017 (ΦΕΚ Β' 2443)	2018-2019 (ΦΕΚ Β'1149)	2020 (ΦΕΚ Β' 2020)	2021 ³¹ (ΦΕΚ Β' 5029)	2022 (ΦΕΚ Β' 481)
Ειδικός λογαριασμός «Ταμείο Ενεργειακής Μετάβασης» άρ. 61 ν. 4839/2021	-	-	-	-	69,86%	74,90%
Ενίσχυση επιχειρήσεων που «εκτίθενται σε σημαντικό κίνδυνο διαρροής άνθρακα»	15%	15%	15%	16,5%	11%	11%
Ειδικός λογαριασμός ενέργειας (ΕΛΑΠΕ-ΔΑΠΕΕΠ) 143, ν. 4001/2011	72%	72%	60%	78%	8%	3,8%
Πράσινο Ταμείο (για δίκαιη μετάβαση)			6%	1%	4,5%	3,5% ³²
Κάλυψη λειτουργικών του δαπανών του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας						2%
ΟΦΥΠΕΚΑ (ποσοστό αυτού προς Δ/νση Κλιματικής Αλλαγής του ΥΠΕΝ)	-	-		1%	0,6%	0,6%
Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης (πρόδρομο σχήμα του ΟΦΥΠΕΚΑ)		0,1%	0,1%			
Τράπεζα της Ελλάδος - Λογαριασμός ειδικού σκοπού για χρηματοδότηση έργων και δράσεων για την προώθηση της ηλεκτροκίνησης				3,5%	1,5%	1,5%

³¹ Απόφαση του υπουργού και του υφυπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας. (2021, 18 Νοεμβρίου). «Τροποποίηση της υπ' αρ. κοινής απόφασης ΥΠΕΝ/ΔΚΑΠΑ/100628/1904/21.10.2021 «Τρόπος κατανομής εσόδων από πλειστηριασμούς δικαιωμάτων εκπομπών αερίων θερμοκηπίου για το έτος 2021» του Υπουργού και του Υφυπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας (Β' 5029)». <https://diavgeia.gov.gr/doc/6%CE%A0%CE%99%CE%A64653%CE%A08-%CE%9B5%CE%9E?inline=true>

³² Το κονδύλι που αρχικά προβλέφθηκε για δράσεις δίκαιης μετάβασης των λιγνιτικών περιοχών σε μια οικονομία «χαμηλού ανθρακικού και περιβαλλοντικού αποτυπώματος» μειώθηκε από 4,5% στο 3,5% με την τροποποιητική απόφαση ΥΠΕΝ/ΔΚΑΠΑ/35393/818 (ΦΕΚ Β' 1787/12.04.2022). Η διαφορά φαίνεται να μεταφέρεται στο ΥΠΕΝ για κάλυψη λειτουργικών δαπανών.

Πράσινο Ταμείο για χρηματοδότηση προστασίας φυσικού περιβάλλοντος					1,5%	1,5%
Εθνικό Ταμείο Ενεργειακής Απόδοσης (ΕΤΕΑΠ)			6%		1%	1%
Φορέας Διαχείρισης Δέλτα Νέστου					0,04%	
ΕΟΑΝ					1%	
ΥΠΕΝ για πληρωμή συνδρομών σε διεθνείς οργανισμούς					1%	0,2%
Άμεση ενίσχυση παρεμβάσεων για βελτίωση ενεργειακής απόδοσης υφιστάμενων οικιών «ΤΑΜΕΙΟΥ ΕΞΟΙΚΟΝΟΜΩ ΚΑΤ' ΟΙΚΟΝ»	13%	12,9%				
Άμεση ενίσχυση παρεμβάσεων για βελτίωση ενεργειακής απόδοσης υφιστάμενων οικιών (συνδυάζονται το «Εξοικονομώ II»			12,9%			

ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΑΝΑΚΑΜΨΗΣ ΚΑΙ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Αν και ο μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας αποτελεί μέχρι στιγμής μια από τις πιο σημαντικές πηγές χρηματοδότησης για πράσινες επενδύσεις στην Ελλάδα στη συγκεκριμένη έκθεση δεν θα γίνει ενδελεχής αναφορά και ανάλυση του συγκεκριμένου μηχανισμού. Το WWF Ελλάς έχει δημοσιεύσει ήδη πρόταση για τις βασικές αρχές, καθώς και για συγκεκριμένα επενδυτικά προγράμματα που θα μπορούσαν να τονώσουν την ελληνική οικονομία και να επιταχύνουν την πράσινη μετάβαση.³³ Επίσης, ανάλυση του περιβαλλοντικού περιεχομένου του ελληνικού σχεδίου ανάκαμψης διενεργήθηκε και δημοσιεύθηκε σε συνεργασία με το Wuppertal Climate Institute.³⁴

Στην ανάλυση αυτή διαπιστώσαμε ότι το τελικό σχέδιο ανάκαμψης της Ελλάδας (RRP) επιτυγχάνει μερίδιο πράσινων δαπανών 14% (συμπεριλαμβανομένου και των δύο στοιχείων επιχορήγησής και δανείου). Οι επιχορηγήσεις αφορούν ένα μερίδιο πράσινων δαπανών της τάξεως του 24%. Επιπλέον, διαπιστώνουμε ότι το 44% (13,5 δισεκ. ευρώ) μπορεί να έχει θετικό ή αρνητικό αντίκτυπο στην πράσινη μετάβαση ανάλογα με την εφαρμογή των σχετικών μέτρων. Το κύριο μέρος αυτού οφείλεται στη συνιστώσα του δανείου (12,5 δισεκ. ευρώ) που χρησιμοποιείται για τη μετακύλιση εγγυήσεων και χρηματοδότησης με ευνοϊκούς όρους στον ιδιωτικό τομέα. Αν και η κυβέρνηση δημοσίευσε μια καθοδήγηση σχετικά με τον τρόπο διοχέτευσης αυτού σε πράσινες επενδύσεις, δεν είναι ακόμη αξιολογήσιμο σε ποιο βαθμό αυτές οι επενδύσεις θα συμβάλουν στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής.

Μαζί με μια σειρά επενδύσεων που αφορούν καθαρές μορφές ενέργειας, βελτίωση ενεργειακής απόδοσης και καθαρές μεταφορές και που μπορούν να βοηθήσουν την Ελλάδα να επιταχύνει την απεξάρτησή της από τα ορυκτά καύσιμα, μια καλή πρακτική που αξίζει να επισημανθεί στο εθνικό σχέδιο ανάκαμψης είναι η μόχλευση κονδυλίων και η κινητοποίηση πρόσθετων επενδύσεων για τη στήριξη της ομαλής μετάβασης των λιγνιτικών περιοχών στην επόμενη μέρα και τη στήριξη των τοπικών κοινωνιών. Επιπροσθέτως, αν και το αρχικό σχέδιο περιλάμβανε επενδύσεις σε υποδομές που σχετίζονται με το ορυκτό αέριο στο πλαίσιο των επιχορηγήσεων, αυτές τελικά εξαιρέθηκαν από το τελικό σχέδιο. Ωστόσο, οι επενδύσεις για νέες υποδομές ορυκτού αερίου είναι επιλέξιμες για δάνειο στο πλαίσιο του δανειακού μηχανισμού, υπό την προϋπόθεση ότι συμμορφώνονται με τα κριτήρια της αρχής της μη πρόκλησης σημαντικής βλάβης (DNSH) του κανονισμού που διέπει το μηχανισμό Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας αλλά και στο πλαίσιο του προγράμματος εξοικονομώ/αυτονομώ (μέρος των επιχορηγήσεων)

Μεγάλη ανησυχία προξενεί το γεγονός ότι οι μεταρρυθμίσεις, οι επενδύσεις και τα έργα που υπάγονται στον μηχανισμό ενδέχεται να χαρακτηριστούν εσφαλμένα ως πράσινα και να προξενήσουν δυσμενείς επιπτώσεις στο περιβάλλον ελλείψει σαφών και αυστηρών κανόνων χρηστής διακυβέρνησης και αξιόπιστων συστημάτων παρακολούθησης σε σχέση με τους στόχους βιωσιμότητας, αλλά και την ορθή χρήση της αρχής μη «πρόκλησης σημαντικής επιβάρυνσης».

Όπως έχει επισημανθεί σε κοινή παρέμβαση ευρωπαϊκών περιβαλλοντικών οργανώσεων προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τόσο το ελληνικό όσο και άλλα εθνικά σχέδια ανάκαμψης χαρακτηρίζονται από σοβαρή αδιαφάνεια και έλλειμμα κοινωνικής συμμετοχής τόσο κατά τη φάση σχεδιασμού όσο, ακόμα περισσότερο, κατά τη φάση υλοποίησής τους.³⁵

Εξίσου σοβαρός προβληματισμός γεννάται από την ιδιαίτερα προβληματική εφαρμογή της αρχής της «μη πρόκλησης σημαντικής βλάβης» (do no significant harm principle). Παραδείγματα έργων που περιλαμβάνονται στο ελληνικό σχέδιο ανάκαμψης και χαρακτηρίζονται από προκλητικά επιφανειακή εξέταση των κριτηρίων είναι το αρδευτικό

³³ https://wwwfeu.awsassets.panda.org/downloads/wwf_greece_green_recovery_report_eng.pdf

³⁴ <https://www.greenrecoverytracker.org/country-reports/greece>

³⁵ Green 10. (2021, 12 September). Good governance of the EU's national recovery and resilience plans. <https://green10.org/wp-content/uploads/2021/10/G10-Statement-on-NRRP-FINAL.pdf>

σκοπού φράγμα του Τσικνιά στη Λέσβο και το έργο παγίδευσης διοξειδίου του άνθρακα στις εγκαταστάσεις της Energean AE στην Καβάλα.³⁶

REPowerEU και Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης

Η κατεπείγουσα απάντηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην ενεργειακή κρίση που εκδηλώνεται στην Ευρώπη με αφορμή τον πόλεμο της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας και οφείλεται στη βαθιά εξάρτηση από το ορυκτό αέριο είναι η διαμόρφωση του σχεδίου REPowerEU. Στόχος είναι το τέλος της εξάρτησης από ρωσικής προέλευσης ορυκτά καύσιμα το αργότερο μέχρι το 2030 και ο γρήγορος μετασχηματισμός του ενεργειακού συστήματος με επιτάχυνση της ανάπτυξης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

Συγκεκριμένα, εκτός από τη διαφοροποίηση των πηγών προμήθειας αερίου, η Επιτροπή προτείνει για το 2030:

- Αύξηση κατά 13% του δεσμευτικού στόχου εξοικονόμησης και ενεργειακής αποδοτικότητας (από 32,5% που ισχύει σήμερα).
- Εκ νέου αύξηση του πρωταρχικού στόχου ΑΠΕ στο 45% στην τελική κατανάλωση ενέργειας (προηγούμενη αύξηση του στόχου από το 32% στο 40% πραγματοποιήθηκε το 2021).

Για να επιτευχθεί η χρηματοδότηση των στόχων του REPowerEU, η Επιτροπή υπολογίζει πως είναι απαραίτητο να δρομολογηθούν σε όλη την ΕΕ πρόσθετες επενδύσεις 210 δισεκ. ευρώ μέχρι το 2027.³⁷ Οι επενδύσεις αυτές θα αφορούν, μεταξύ άλλων,

- €29 δισεκ. για την ενίσχυση των δικτύων, ώστε να διευκολυνθεί ο εξηλεκτρισμός,
- €56 δισεκ. για ενεργειακή αποδοτικότητα και χρήση αντλιών θερμότητας,
- €86 δισεκ. για ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας,
- €41 δισεκ. για μείωση από τη βιομηχανία της χρήσης ορυκτών καυσίμων.

Τα κράτη μέλη θα πρέπει να προσθέσουν στα εθνικά σχέδια ανάκαμψης κεφάλαιο με έργα που αφορούν την επίτευξη των στόχων του REPowerEU, στρέφοντας προς αυτή την κατεύθυνση το δανειακό σκέλος, καθώς και 20 δισεκ. ευρώ νέα έσοδα από τον εκπλειστηριασμό δικαιωμάτων εκπομπών.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, μεγάλη πρόκληση θα είναι η αναθεώρηση του εθνικού σχεδίου ανάκαμψης, ώστε να ενσωματωθούν οι νέες κατευθύνσεις για επίτευξη των στόχων του REPowerEU. Σημειώνουμε ότι το 2020, το WWF Ελλάς διατύπωσε πρόταση για ένα ελληνικό πακέτο ανάκαμψης, το οποίο αποτελείται από δέκα ενδεικτικά εμβληματικά επενδυτικά προγράμματα, που αναπτύσσονται κάτω από τρεις βασικούς πυλώνες: την επιτάχυνση της ενεργειακής μετάβασης με στόχο των μηδενισμό των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, τη μετάβαση προς μία κυκλική οικονομία, καθώς και την προστασία και αποκατάσταση των οικοσυστημάτων.³⁸ Τα μέτρα και επενδυτικά προγράμματα που προτείνονται από το WWF Ελλάς είναι πλήρως ευθυγραμμισμένα με την αυξημένη φιλοδοξία του REPowerEU, ενώ ενισχύουν σημαντικά τον κοινωνικά δίκαιο και οικολογικά συνεκτικό χαρακτήρα που είναι απαραίτητο να έχει η πορεία μετάβασης προς την κλιματική ουδετερότητα.

³⁶ WWF. (2022, Μάρτιος). Keeping the bar high on green recovery: The EU's "do no significant harm" principle in practice. <https://www.wwf.gr/en/news/?uNewsID=6156941>

³⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2022, 18 Μαΐου). Factsheet on Financing REPowerEU. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/FS_22_3135

³⁸ WWF Ελλάς. (2020, 6 Οκτωβρίου). Η πρόταση του WWF για ένα πράσινο πακέτο ανάκαμψης που θα ανοίξει 125.000 νέες θέσεις εργασίας στην Ελλάδα. https://www.wwf.gr/ta_nea_mas/?uNewsID=934316

ΕΝΑ ΠΡΑΣΙΝΟ ΠΑΚΕΤΟ ΑΝΑΚΑΜΨΗΣ

ΔΗΜΙΟΥΡΓΕΙ 125.000 ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. ΤΑΧΕΙΑ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΜΕΤΑΒΑΣΗ

Δημόσια επένδυση **€4,4 δισεκ.** θεμελιώνει μια ισχυρή ενεργειακή δημοκρατία και προσφέρει ισχυρή τόνωση στην ενεργειακή αποδοτικότητα.

44.000 νέες δουλειές

2. ΚΑΘΑΡΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ

Δημόσια επένδυση **€2 δισεκ.** φέρνει επιτέλους την ηλεκτροκίνηση των δημοσίων μεταφορών στην Ελλάδα. Έτσι, μειώνονται οι εκπομπές CO₂ ενώ καθαρίζει η ατμόσφαιρα και μειώνεται ο θόρυβος στις πόλεις.

30.000 νέες δουλειές

3. ΞΕΚΙΝΗΜΑ ΚΥΚΛΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Δημόσια επένδυση **€1,2 δισεκ.** μπορεί να κάνει πραγματικότητα την ασφαλή για ανθρώπους και περιβάλλον διαχείριση των αστικών αποβλήτων. Τονώνει επίσης την αποδοτικότητα της χρήσης πόρων από μικρομεσαίες επιχειρήσεις σε σημαντικούς τομείς της οικονομίας.

43.000 νέες δουλειές

4. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

Δημόσια επένδυση **€500 εκατ.** τονώνει σημαντικά τη βιολογική γεωργία, αποκαθιστά υδάτινα οικοσυστήματα, μειώνοντας τον κίνδυνο από κλιματικές καταστροφές μέσω φυσικών λύσεων, ενισχύει την προστασία της θάλασσας και προστατεύει τις δασικές προστατευόμενες περιοχές.

9.000 νέες δουλειές

Πηγή: [WWF Ελλάς](#)

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΝ

Για την κλιματική ευθυγράμμιση της ελληνικής οικονομίας με τον παγκόσμιο κλιματικό στόχο του 1,5°C, είναι απαραίτητη η εξειδίκευση κριτηρίων και ο καθορισμός σαφών περιβαλλοντικών και κλιματικών ποσοτικών και ποιοτικών στόχων για κάθε οικονομική πολιτική και για όλα τα εργαλεία ενίσχυσης των επενδύσεων (εθνικών και συγχρηματοδοτούμενων). Ειδικά σε σχέση με την κατεπείγουσα πλέον απεξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα, τόσο για κλιματικούς, όσο και για την επίτευξη οικονομικής βιωσιμότητας και γεωπολιτικής σταθερότητας, είναι προτεραιότητα η δημιουργία 'κλιματικής ασπίδας' (climate proofing) για το σύνολο των οικονομικών και των τομεακών πολιτικών της χώρας.

Πρώτος σταθμός: η καθολική, συνεκτική και βασισμένη σε αυστηρά κριτήρια και διαδικασίες επαλήθευσης εφαρμογή της αρχής της μη πρόκλησης σημαντικής βλάβης (DNSH). Για τη δρομολόγηση όλων των τομέων της οικονομίας προς μια συγκροτημένη πορεία μηδενισμού των εκπομπών, είναι σημαντικό να διαμορφωθούν τομεακοί οδικοί χάρτες με ορίζοντα το 2030, με ξεκάθαρη κατεύθυνση τον αποκλεισμό κάθε ενίσχυσης ή ενθάρρυνσης της χρήσης ορυκτών καυσίμων.

Είναι απαραίτητο να κατευθυνθούν πρόσθετες επενδύσεις ειδικότερα στους τομείς που αποτελούν προμετωπίδα στην πορεία προς μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία, δηλαδή στην κυκλική οικονομία, τις πράσινες δημόσιες μεταφορές, και τις ενεργειακές λύσεις (εκτός ΑΠΕ). Απαραίτητος είναι επίσης ο καθορισμός ελάχιστου ποσοστού κλιματικής επένδυσης ανά εργαλείο και πολιτική, για το σύνολο της Κρατικού προϋπολογισμού. Τέλος, διαχρονικό και κομβικής σημασίας ζητούμενο είναι η απαρέγκλιτα διαφανής δημοσιοποίηση δεδομένων για το περιβαλλοντικό αποτέλεσμα και το κλιματικό αποτύπωμα της οικονομίας και ειδικότερα του κάθε εργαλείου οικονομικής πολιτικής, και βεβαίως η βελτίωση της οικονομικής διακυβέρνησης με διαδικασίες κοινωνικά συμπεριληπτικού και συμμετοχικού σχεδιασμού και παρακολούθησης.

Δεν χωρά αμφιβολία ότι η επίτευξη φιλόδοξων κλιματικών στόχων, κατ' ελάχιστον ευθυγραμμισμένων με τον νέο ευρωπαϊκό στόχο μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου (ΑτΘ) κατά 55% έως το 2030, προϋποθέτει μια άνευ προηγουμένου κινητοποίηση επενδύσεων για τον μετασχηματισμό κομβικών κλάδων της οικονομίας, τόσο σε επίπεδο ΕΕ, όσο και σε εθνικό. Όπως ισχύει για όλα τα κράτη μέλη, η Ελλάδα δεν μπορεί να βασιστεί αποκλειστικά σε ευρωπαϊκούς πόρους για την κάλυψη του συνόλου των αναγκών της μετάβασης προς την κλιματικά ουδετερότητα, ακόμα και αν θεωρήσουμε δεδομένη μια υποδειγματική χρήση των διαφορετικών ταμείων της ΕΕ. Ανεξαρτήτως μεθοδολογίας, το βασικό συμπέρασμα που προκύπτει είναι πως η προσπάθεια που απαιτείται είναι κάθε άλλο πάρα αμελητέα, εάν λάβουμε υπόψη πως το σύνολο των ιδιωτικών και δημοσίων ακαθάριστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου της χώρας ανερχόταν μόλις στο 11% του ΑΕΠ το 2020 (έναντι μέσου όρου ΕΕ 24%).

Σε μια πρώτη προσπάθεια ανάλυσης των εθνικών επενδυτικών εργαλείων, παρατηρούμε ότι ενώ υπάρχουν αρκετές περιβαλλοντικά θετικές δράσεις, δεν ήταν εφικτή μια εκτίμηση της πραγματικής συμβολής των προγραμμάτων/εργαλείων αυτών στη μετάβαση προς μια κλιματικά ουδέτερη και περιβαλλοντικά βιώσιμη οικονομία, κυρίως γιατί κάτι τέτοιο απαιτεί περαιτέρω εξειδίκευση και συγκεκριμένους ποσοτικούς στόχους.

Σε επίπεδο ΕΕ, κεντρική πλέον θέση στην πορεία περιβαλλοντικής εναρμόνισης και την επίτευξη από τις ευρωπαϊκές οικονομίες των στόχων της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας κατέχει ο Κανονισμός της Ταξινόμησης, το σύστημα κριτηρίων για οικονομικές δραστηριότητες που μπορούν πραγματικά και ουσιαστικά να συμβάλουν στη μετάβαση προς μια περιβαλλοντικά βιώσιμη και κλιματικά ουδέτερη οικονομία. Από τον σχεδιασμό του, το σύστημα ταξινόμησης βιώσιμων επενδύσεων θεμελιώνεται σε ισχυρά επιστημονικά κριτήρια και είναι αρκετά απλό στην εφαρμογή του. Η ΕΕ έχει προχωρήσει επίσης στην

αναθεώρηση των κατευθυντήριων γραμμών για τις κρατικές ενισχύσεις στους τομείς του περιβάλλοντος και της ενέργειας.

Η θέσπιση περιβαλλοντικών κριτηρίων για τις δημόσιες επενδύσεις και δραστηριότητες είναι αναγκαία. Τα κριτήρια της αξιολόγησης θα πρέπει να είναι τέτοια που θα επιτρέπουν τη μέγιστη απόδοση όσον αφορά τη βελτίωση κλιματικών και περιβαλλοντικών δεικτών και να αποκλείουν με σαφήνεια δραστηριότητες με περιβαλλοντικό αποτύπωμα, όπως το ορυκτό αέριο και η πυρηνική ενέργεια. Με άλλα λόγια, οι επενδύσεις που θα ταξινομούνται ως δικαιούχοι κρατικής ενίσχυσης θα πρέπει να είναι «οι καλύτερες της κατηγορίας τους» ('best in class' technologies approach).

Η «ΟΜΠΡΕΛΑ» ΤΟΥ ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ

Το 2020 η κυβέρνηση εντάχθηκε στην πρωτοβουλία του ΟΟΣΑ «Συνεργασία του Παρισιού για την Περιβαλλοντική Διάσταση στον Προϋπολογισμό» (Paris Collaborative on Green Budgeting). Η εισηγητική έκθεση που συνοδεύει τον προϋπολογισμό του 2022 διευκρινίζει ότι η κυβέρνηση βρίσκεται στη διαδικασία ανάπτυξης μεθοδολογιών για την παρακολούθηση της συμβολής των δημοσιονομικών πολιτικών στο κλίμα σε συνεργασία με τους σχετικούς διεθνείς οργανισμούς. Το 2021, για πρώτη φορά ο Κρατικός Προϋπολογισμός εισήγαγε την έννοια της ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής διάστασης (green budgeting), εξέλιξη σαφώς θετική.

Σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα που παρουσιάζεται στην εισηγητική έκθεση,³⁹ έως το 2025, αναμένεται πλήρης απεικόνιση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος των διαφόρων δημοσιονομικών πολιτικών που θα εμπίπτουν στη μεθοδολογία. Αν και τα παραδείγματα που παρουσιάστηκαν στη σχετική έκθεση επιδόσεων είναι αρκετά απλοϊκά και χωρίς να μπαίνουν σε λεπτομέρεια, σε σύγκριση με τις διεθνείς βέλτιστες πρακτικές, και τα πραγματικά στοιχεία δεν έχουν ακόμη καταρτιστεί, ωστόσο αυτό είναι ένα βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση.

Η λεπτομερής αξιολόγηση των κλιματικών επιπτώσεων τόσο των συνολικών δημοσίων δαπανών όσο και των μεμονωμένων πολιτικών, είναι απαραίτητο να λειτουργήσει ως 'ομπρέλα' και να αποτελέσει τη βάση για περαιτέρω μεταρρυθμίσεις συγκεκριμένων εργαλείων οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής.

Αναλυτικοί οδικοί χάρτες για την επίτευξη συγκεκριμένων κλιματικών στόχων έως το 2030 είναι απαραίτητοι για όλους τους βασικούς κλάδους της οικονομίας και όχι μόνο για τον ενεργειακό. Γεωργία, μεταφορές, κτήρια και βιομηχανία είναι τομείς με κρίσιμη σημασία. Οι χάρτες αυτοί θα πρέπει να συνοδεύονται με όσο το δυνατό πιο σοβαρές και ακριβείς εκτιμήσεις για τις επενδυτικές ανάγκες εφαρμογής τους. Θα πρέπει να αποφεύγονται λύσεις που κοστίζουν περισσότερο από ό,τι αποδίδουν και θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη μεταξύ άλλων η συμπληρωματικότητα: των δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων, του κλιματικού μετριασμού και της κλιματικής προσαρμογής (τα μέτρα προσαρμογής μπορούν επίσης να συμβάλλουν σε στρατηγικές μετριασμού), των ερευνητικών δραστηριοτήτων που υποστηρίζονται από σχετικά ερευνητικά ιδρύματα και ακαδημαϊκούς οργανισμούς, χρηματοδοτούμενες από τον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα.

³⁹ Υπουργείο Οικονομικών. (2021, Νοέμβριος). Εισηγητική έκθεση προϋπολογισμού 2022.

ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΣΠΙΔΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Επόμενο βήμα, μετά τη θέσπιση τομεακών οδικών χαρτών, είναι η δημιουργία κλιματικής ασπίδας (climate-proofing) που θα θωρακίζει το σύνολο των πολιτικών. Η **καθολική εφαρμογή της αρχής «μη πρόκλησης σημαντικής βλάβης»** αν και όχι τέλεια στη σύλληψή της και εφαρμογή μέχρι στιγμής, είναι σαφώς πρώτη επιλογή, δεδομένου ότι ήδη ισχύει και διαμορφώνεται το πλαίσιο εξειδίκευσής της. Η αναπτυξιακή πορεία της Ελλάδας δεν πρέπει να αποβεί εις βάρος της επίτευξης των περιβαλλοντικών στόχων (εθνικών και ενωσιακών). Η εφαρμογή της αρχής για «μη πρόκληση σημαντικής βλάβης» (“do no significant harm principle”) στα διάφορα χρηματοδοτικά εργαλεία, σε ό,τι αφορά το σύνολο των επενδύσεων που χρηματοδοτούνται είναι αναγκαία.

Η αρχή της μη πρόκλησης σημαντικής βλάβης δεν μπορεί να ερμηνεύεται κατά τρόπο που μπορεί να επιτρέψει την κατάταξη στις «περιβαλλοντικά βιώσιμες» επενδύσεων σε οποιοδήποτε είδος ορυκτών καυσίμων.

Το άρθρο 17 του κανονισμού για την ταξινόμηση ορίζει τι συνιστά «σημαντική επιβάρυνση» για τους έξι περιβαλλοντικούς στόχους που καλύπτονται από τον κανονισμό για την ταξινόμηση ως εξής:

1. Μια δραστηριότητα θεωρείται ότι επιβαρύνει σημαντικά τον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής εάν οδηγεί σε σημαντικές εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου.
2. Μια δραστηριότητα θεωρείται ότι επιβαρύνει σημαντικά την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή εάν οδηγεί σε αυξημένο αποτύπωμα των πραγματικών και των αναμενόμενων κλιματικών συνθηκών στην ίδια τη δραστηριότητα ή σε ανθρώπους, φυσικούς πόρους ή περιουσιακά στοιχεία.
3. Μια δραστηριότητα θεωρείται ότι επιβαρύνει σημαντικά τη βιώσιμη χρήση και την προστασία των υδάτινων και των θαλάσσιων πόρων εάν είναι επιβαρυντική για την καλή κατάσταση ή για το καλό οικολογικό δυναμικό των υδατικών συστημάτων, συμπεριλαμβανομένων των επιφανειακών και των υπόγειων υδάτων, ή για την καλή περιβαλλοντική κατάσταση των θαλάσσιων υδάτων.
4. Μια δραστηριότητα θεωρείται ότι επιβαρύνει σημαντικά την κυκλική οικονομία, συμπεριλαμβανομένης της πρόληψης δημιουργίας και της ανακύκλωσης αποβλήτων, εάν η εν λόγω δραστηριότητα οδηγεί σε σημαντικές ανεπάρκειες ως προς τη χρήση υλικών ή στην άμεση ή έμμεση χρήση φυσικών πόρων, ή εάν αυξάνει σημαντικά την παραγωγή, την αποτέφρωση ή τη διάθεση αποβλήτων, ή εάν η μακροπρόθεσμη διάθεση αποβλήτων ενδέχεται να προκαλέσει σημαντική και μακροπρόθεσμη βλάβη στο περιβάλλον.
5. Μια δραστηριότητα θεωρείται ότι επιβαρύνει σημαντικά την πρόληψη και τον έλεγχο της ρύπανσης εάν οδηγεί σε σημαντική αύξηση των εκπομπών ρύπων στην ατμόσφαιρα, στα ύδατα ή στο έδαφος.
6. Μια δραστηριότητα θεωρείται ότι επιβαρύνει σημαντικά την προστασία και την αποκατάσταση της βιοποικιλότητας και των οικοσυστημάτων εάν είναι σε σημαντικό βαθμό επιβαρυντική για την καλή κατάσταση και την ανθεκτικότητα των οικοσυστημάτων ή είναι επιβαρυντική για την κατάσταση διατήρησης οικοτόπων και ειδών, συμπεριλαμβανομένων όσων είναι ενωσιακού ενδιαφέροντος.

Ήδη η ΕΕ έχει κάνει τα πρώτα βήματα ως προς την εφαρμογή της συγκεκριμένης αρχής στα διάφορα ευρωπαϊκά χρηματοδοτικά εργαλεία π.χ. Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, αλλά και στους δημόσιους πόρους μέσω του προϋπολογισμού της ΕΕ, μεταξύ άλλων και στην πολιτική συνοχής και το αντίστοιχο ταμείο, στον μηχανισμό «Συνδέοντας την Ευρώπη» (CEF), Next Generation EU και τα πράσινα ομόλογα.

Αν και η εφαρμογή της αρχής κατά τη διάρκεια της αξιολόγησης των εθνικών σχεδίων ανάκαμψης ήταν αρκετά απογοητευτική, η καθολική και επιστημονικά θεμελιωμένη εφαρμογή της παρέχει μια μοναδική ευκαιρία για την Ελλάδα να δημιουργήσει μια σωστή

μεθοδολογία και αναδειχθεί ως πρωτοπόρος στον αναπτυσσόμενο τομέα των πράσινων οικονομικών πολιτικών σε επίπεδο ΕΕ και διεθνώς. Για να επιτευχθεί αυτό, θα πρέπει να:

1. Διασφαλιστεί ανεξάρτητη εμπειρογνωμοσύνη και πλήρης διαφάνεια καθ' όλη τη διάρκεια της εφαρμογής της, δεδομένου του γεγονότος ότι η ποιότητα των δεδομένων διασφαλίζει την αποτελεσματική εφαρμογή της αρχής.
2. Καθοριστούν πρόσθετα κριτήρια και απαιτήσεις, εκτός από τη μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Η συγκεκριμένη αρχή μπορεί και πρέπει να αποτρέπει επιβλαβή μέτρα για το περιβάλλον και να δημιουργεί πρόσθετα κίνητρα για την ανάληψη επενδύσεων που είναι πραγματικά βιώσιμες.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΘΕΜΕΛΙΩΜΕΝΗ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ

Είναι απαραίτητη η τήρηση ειδικού μητρώου έργων σύμφωνα με τη συμβολή τους στους εθνικούς κλιματικούς και περιβαλλοντικούς στόχους και καταγραφή στατιστικών πληροφοριών βασισμένων σε αντίστοιχους περιβαλλοντικούς δείκτες.

Τήρηση διακριτών στοιχείων καταγραφής έργων σε σχέση με το περιβαλλοντικό τους ενδιαφέρον ή/ και την ιδιότητα του «οικολογικού αποτυπώματος» συνολικότερα είναι αναγκαία για να μπορεί να υπάρχει ουσιαστική παρακολούθηση ως προς την εκπλήρωση των εκάστοτε στόχων. Υπάρχει επίσης ανάγκη για πιο ουσιαστική και ακριβή κατηγοριοποίηση που να ανταποκρίνεται σε δράσεις που έχουν όντως περιβαλλοντικό ενδιαφέρον και συμβάλλουν στην επίτευξη των περιβαλλοντικών και κλιματικών στόχων. Ποσοτικοί δείκτες είναι απαραίτητοι για να μπορούν να εγγυώνται πραγματική απόδοση των χρημάτων που εκταμιεύονται, αλλά και να συμβάλλουν και στην παρακολούθηση των κρατικών στόχων. Η όποια κατηγοριοποίηση θα πρέπει να έχει συνοχή και θα πρέπει να έχει καθολική εφαρμογή σε όλες τις υπηρεσίες.

Σημαντική επίσης είναι και η διασφάλιση ευρείας κοινωνικής συμμετοχής, μέσα από κανόνες διαφάνειας, στην παρακολούθηση της πορείας εφαρμογής των κλιματικών δεικτών για την οικονομία. Δοκιμασμένο προς την κατεύθυνση αυτή, αν και σίγουρα όχι τέλεια αποτελεσματικό, είναι η θέσπιση ειδικής επιτροπής παρακολούθησης, κατά το πρότυπο των επιχειρησιακών προγραμμάτων του ΕΣΠΑ.

ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΕΥΘΥΓΡΑΜΜΙΣΗ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

Οι εθνικοί πόροι είναι απαραίτητοι για την επίτευξη της κλιματικής ουδετερότητας. Αν και περιορισμένοι, με μια στοχευμένη ανακατεύθυνση τους και ορθολογική χρήση μπορούν να συμβάλουν σημαντικά σε συνδυασμό με τους ευρωπαϊκούς πόρους (ΕΣΠΑ και RRF).

Η ευθυγράμμιση των εθνικών επενδυτικών εργαλείων, είτε αυτό αφορά τις άμεσες δημόσιες επενδύσεις, είτε τα δημόσια κίνητρα ποικίλων μορφών που παρέχονται για ιδιωτικές επενδύσεις, γίνεται επιτακτική.

Όπως είδαμε και στην προηγούμενη ενότητα οι αναπτυξιακοί νόμοι, μέχρι στιγμής υποστηρίζουν σε πολύ μεγάλο βαθμό, είτε τον τουριστικό κλάδο είτε τα φωτοβολταϊκά, χωρίς όμως να υπάρχει στοχευμένη χρήση των πόρων και σίγουρα χωρίς καμία εκτίμηση για το κλιματικό αποτέλεσμα. Οι στρατηγικές επενδύσεις επίσης με ένα πολύ σημαντικό ποσοστό κινούνται προς την ίδια κατεύθυνση. Επίσης το Τομεακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων για την επόμενη διετία θα διαθέσει ένα σχετικά μικρό ποσό προς τον στόχο «πράσινη ανάπτυξη» από εθνικούς πόρους. Αν και με τη θέσπιση του νέου αναπτυξιακού νόμου γίνεται προσπάθεια να ανοίξει το εύρος των παραγωγικών τομέων που ενισχύονται, ωστόσο δεν προκύπτει στοχευμένη ανακατεύθυνση των ενισχύσεων, την οποία θα μπορούσαν να διευκολύνουν οι τομεακοί οδικοί χάρτες.

Χρειάζεται να θεσπιστεί ένα ποσοστό επενδύσεων ή/ και πλαφόν ανά τομέα που θα επιτρέψει την ορθολογική χρήση των πόρων και κατ' ελάχιστον την εφαρμογή των αναθεωρημένων κατευθυντήριων γραμμών κρατικών ενισχύσεων της ΕΕ στα περιβαλλοντικά πεδία της διατήρησης της φύσης και επίτευξης κλιματικής ουδετερότητας.

Προτείνουμε να προστεθούν επίσης στον αναπτυξιακό νόμο και οι πράσινες μεταφορές όπως ορίζονται στις κατευθυντήριες γραμμές του 2022 για τις κρατικές ενισχύσεις στους τομείς του κλίματος, της προστασίας του περιβάλλοντος και της ενέργειας. Αυτό μπορεί να αφορά ενισχύσεις για:

- την αγορά και χρηματοδοτική μίσθωση καθαρών οχημάτων μεταφορών (που χρησιμοποιούνται για τις αεροπορικές, οδικές, σιδηροδρομικές, καθώς και θαλάσσιες και παράκτιες μεταφορές επιβατών και εμπορευμάτων),
- τη μετασκευή οχημάτων μεταφορών, η οποία εξασφαλίζει τη δυνατότητα χαρακτηρισμού τους ως καθαρών οχημάτων μεταφορών (δηλαδή μηδενικών άμεσων εκπομπών CO₂),
- τον εξοπλισμό υπηρεσιών με καθαρές τεχνολογίες,
- την ανάπτυξη υποδομών επαναφόρτισης ή ανεφοδιασμού για καθαρά οχήματα μεταφορών μηδενικών εκπομπών.

Σχετικά παραδείγματα προς αυτή την κατεύθυνση αποτελούν οι ακόλουθες θετικές γνωμοδοτήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής:

- Ουγγαρία: Σχέδια για την υποστήριξη της κατασκευής ενός νέου εργοστασίου κατασκευής κυψελών μπαταριών στην περιοχή Kőszér-Dunántúl από την εταιρεία SK On Hungary. Η ενίσχυση θα συμβάλει επίσης στην ανάπτυξη της περιοχής και στη δημιουργία θέσεων εργασίας, διατηρώντας παράλληλα τον ανταγωνισμό.⁴⁰
- Πολωνία: Σχέδια για επενδύσεις σε υποδομές ηλεκτρικής φόρτισης και ανεφοδιασμού υδρογόνου για οχήματα μηδενικών και χαμηλών εκπομπών ρύπων.⁴¹

Τέτοια μέτρα θα συμβάλουν στη μείωση των εκπομπών CO₂ και άλλων ρύπων χωρίς αδικαιολόγητη στρέβλωση του ανταγωνισμού στην ενιαία αγορά, σύμφωνα με τους στόχους της Πράσινης Συμφωνίας της Επιτροπής.

Η ενίσχυση του Πράσινου Ταμείου είναι σημαντική, καθώς παραμένει ακόμα η μοναδική εθνική πηγή πόρων για τη στήριξη των περιβαλλοντικών πολιτικών και της εφαρμογής της περιβαλλοντικής νομοθεσίας στη χώρα.

Αυτό μπορεί να γίνει είτε (α) με τη βελτίωση συγκεκριμένων όρων υπό των οποίων λειτουργεί το ταμείο μέχρι στιγμής, όπως π.χ. με την αύξηση του ποσοστού από τα συνολικά ταμειακά διαθέσιμα που μπορούν να εγγραφούν ως έξοδα (επί του παρόντος μόνο 2,5%), τη βελτίωση στην παρακολούθηση και είσπραξη των διάφορων κατηγοριών των πόρων, αλλά και η προσωρινή (ή μη) απαλλαγή του ταμείου από φόρους, τέλη ή δασμούς όπως η φορολόγηση των τόκων διαθεσίμων (β) με προσθήκη περισσότερων πόρων όπως π.χ. μέρος των φόρων που συλλέγει το κράτος από τον ειδικό φόρο κατανάλωσης, ιδιαίτερα για κατηγορίες που είναι επιβλαβείς για το περιβάλλον όπως τα ορυκτά καύσιμα.

Δεν θα πρέπει να χρησιμοποιούνται εθνικοί πόροι σε επενδύσεις που δεν είναι συμβατές με τον στόχο του 1,5 βαθμού και τη Συμφωνία του Παρισιού.

Οι επενδύσεις σε ορυκτό αέριο για παράδειγμα, δεν έχουν χώρο ή ρόλο σε ένα ενεργειακό σύστημα συμβατό με τον στόχο του 1,5 βαθμού και τη Συμφωνία του Παρισιού ή ακόμα και με τους εθνικούς κλιματικούς στόχους, όπως αυτοί καθορίζονται στον εθνικό κλιματικό νόμο 4936/2022 που ψηφίστηκε στις 26 Μαΐου 2022. Η διαπίστωση αυτή πλέον

⁴⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2022, 22 Μαρτίου). State aid: Commission approves €209 million Hungarian aid for construction of SK On Hungary's electric vehicle battery plant.

⁴¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2021, 19 Οκτωβρίου). State aid: Commission approves €173 million state aid scheme for charging and refueling stations for zero and low emission vehicles in Poland.

επικυρώνεται, τόσο από τον (ιστορικά συντηρητικό) Διεθνή Οργανισμό Ενέργειας,⁴² όσο και την επιστημονική κοινότητα.⁴³

Στο παραπάνω δεδομένο θα πρέπει να συνυπολογιστεί μία μέχρι σήμερα παραγνωρισμένη παράμετρος, αυτή των εκπομπών μεθανίου. Τα πιο πρόσφατα δεδομένα, αποκαλύπτουν ότι η παραγωγή ορυκτού αερίου, απελευθερώνει σημαντικές ποσότητες μεθανίου σε ολόκληρο τον κύκλο της, από το στάδιο της εξόρυξης και της μεταφοράς, έως την αποθήκευση και την τελική του καύση. Με δεδομένο ότι το μεθάνιο είναι 86 φορές πιο ισχυρό αέριο του θερμοκηπίου από το διοξείδιο του άνθρακα στα 20 πρώτα χρόνια ζωής του (όταν και θα πρέπει να καταβάλλουμε τη μεγαλύτερη προσπάθεια για την επίτευξη της κλιματικής ουδετερότητας) η καύση ορυκτού αερίου θα πρέπει να μειωθεί δραματικά μέσα σε αυτή τη δεκαετία.

Στη σκιά του πολέμου που βασανίζει για άλλη μια φορά την Ευρώπη καταδεικνύεται και πάλι η έντονη ενεργειακή γεωπολιτική εξάρτησή της, δημιουργώντας επιπτώσεις για όλες τις χώρες. Δυστυχώς, μέχρι σήμερα πολλές χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, στήριξαν τη μετάβασή τους για μια πράσινη οικονομία και κοινωνία στο υποτιθέμενο «μεταβατικό καύσιμο», το ορυκτό αέριο, γεγονός που τις εγκλώβισε σε μια ενεργειακή εξάρτηση που σήμερα θέτει σε κίνδυνο τις οικονομίες τους. Όπως έχουν δείξει μέχρι τώρα τα γεγονότα, είναι πλέον ξεκάθαρο ότι η τωρινή ενεργειακή κρίση οφείλεται στην κρίση του ορυκτού αερίου και τους υπερβολικά αργούς ρυθμούς προώθησης και ανάπτυξης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (ΑΠΕ).

Η κρίσιμη πολιτική κατάσταση που επιδεινώθηκε με τον πόλεμο της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας έχει οδηγήσει την ΕΕ σε επαναξιολόγηση της ενεργειακής της πολιτικής και στρατηγικής, επιταχύνοντας την ανάπτυξη των ΑΠΕ και την ενεργειακή αποδοτικότητα. Σε κάθε περίπτωση, οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας σε συνδυασμό με την αποθήκευση και τεχνολογίες ενεργειακής απόδοσης είναι η πιο οικονομικά αποδοτική λύση για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών της χώρας. Η ψήφιση του κλιματικού νόμου 4932/2022 και η αναθεώρηση του ΕΣΕΚ, ώστε να αντικατοπτρίζει το πακέτο Fit for 55 αναπόφευκτα θα μειώνει την εξάρτηση της χώρας από το ορυκτό αέριο και αυτό θα πρέπει να αντικατοπτρίζεται και στην επενδυτική στρατηγική της χώρας. Σε διαφορετική περίπτωση η οικονομία θα απειλείται από μία σειρά επενδύσεων σε έργα ορυκτού αερίου που θα καταστούν αχρηστευμένα κεφάλαια που θα παράγουν ζημιές δισεκατομμυρίων ευρώ.

⁴² International Energy Agency. (2021, May). Net Zero by 2050: A Roadmap for the Global Energy Sector. <https://www.iea.org/reports/net-zero-by-2050>.

⁴³ α) SEI, IISD, ODI, E3G, and UNEP. (2021). The Production Gap Report 2021. <http://productiongap.org/2021report>
β) Διακυβερνητική Επιτροπή του ΟΗΕ για την Κλιματική Αλλαγή. (2018). 2018: Mitigation Pathways Compatible with 1.5°C in the Context of Sustainable Development. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/02/SR15_Chapter2_Low_Res.pdf

Παράρτημα 1

Κατηγορίες και αντίστοιχα ποσά προϋπολογισμού ΠΔΕ – ΥΠΕΝ (εκατ. ευρώ)

Περιγραφή λειτουργικής ταξινόμησης	Εθνικό	Συγχρηματοδοτούμενο	Σύνολο
Περιβαλλοντική προστασία	7,1	42,8	49,9
Προστασία βιοποικιλότητας και τοπίου	1,6	52,0	53,6
Διαχείριση υγρών αποβλήτων (λυμάτων)	0,8	1062,2	1063,0
Γεωργία, δασοκομία, αλιεία, κυνήγι	107,2	107,9	215,2
Οικονομικές Υποθέσεις	5,0	3,7	8,7
Εκτελεστικά και νομοθετικά όργανα, οικονομικά και δημοσιονομικά θέματα, εξωτερικές υποθέσεις	0,5	2,6	3,0
Τριτοβάθμια εκπαίδευση		1,8	1,8
Αναψυχή, πολιτισμός & θρησκεία		1,4	1,4
Πολιτιστικές υπηρεσίες	0,02	13,6	13,6
Αναψυχή και αθλητικές υπηρεσίες	25,2	5,8	31,0
Ύδρευση	4,3	150,2	154,5
Ανάπτυξη κοινοτήτων	1,6	3,1	4,7
Μείωση ρύπανσης	0,4	9,7	10,1
Διαχείριση αποβλήτων	0,6	497,1	497,6
Άλλες βιομηχανικές δραστηριότητες	4,6	14,0	18,6
Μεταφορές		3,6	3,6
Εξόρυξη, μεταποίηση, παραγωγή και κατασκευές	0,3	0,4	0,7
Καύσιμα και ενέργεια	13,9	1757,2	1771,1
Γενικές οικονομικές, εμπορικές και εργασιακές υποθέσεις		13,0	13,0
Εκπαίδευση μη οριζόμενη σε εκπαιδευτικό επίπεδο		2,0	2,0
Έρευνα & ανάπτυξη σε οικονομικές υποθέσεις	4,2		4,2
Στέγαση και υποδομές κοινότητας		11,2	11,2

Παράρτημα 2

ΕΠΑ - Άξονας «Πράσινη Ανάπτυξη» (εκατ. ευρώ) / Τομεακά προγράμματα ανάπτυξης

Τομεακά προγράμματα	2021	2022	2023	2024	2025	Σύνολο	Συνολικός προϋπολογισμός	%
Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας	27,8	51,6	56,1	34	23	192,5	260	74
Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων	26,2	---	---	---	---	26,2	28	93,9
Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων	66,1	28,3	---	---	---	94,5	885	10,7
Υπουργείο Εθνικής Άμυνας	8	---	---	---	---	8	24	33
Υπουργείο Υποδομών και Μεταφορών	1098,8	53,1	45,7	42,5	42,2	1.282,3	2.600	49
Υπουργείο Εσωτερικών	432,2	---	---	---	---	---	500	86,4
Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου	1	4				5	60	8,3
Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού	15,46	1,1	0,5	0,5	0,5	18,15	150	12,1
Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη	0,1	0,3	0,3	0,3	0,3	1,25	50	2,5
Υπουργείο Οικονομικών	---	0,4	0,2	---	---	0,6	10	6
Υπουργείο Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής	20,8	8,2	8,2	8,2	8,2	53,4	900	5,9
Υπουργείο Κλιματικής Κρίσης και Πολιτικής Προστασίας	0,7	0,7	0,5	0,5	0,45	2,9	21,8	13,1

Παράρτημα 3

ΕΠΑ - Εγκεκριμένα περιφερειακά προγράμματα ανάπτυξης – στόχος «Πράσινη Ανάπτυξη» (προϋπολογισμός εκατ. €)

	2021	2022	2023	2024	2025	Σύνολο	% επί του συνολικού ανά ΠΠΑ
Αττικής	97,5	24,9	12,0	7,9	7,9	150,0	37,13%
Ενεργειακή απόδοση	4,0	0,5	0,3	0,1	0,1	5,0	
Στήριξη ΑΠΕ - Συμπαγωγή	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,5	
Διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων	21,5	0,5	0	0	0	22,0	
Πρόληψη & διαχείριση κινδύνων	5,5	3,5	3,0	1,5	1,5	15,0	
Απεξάρτηση από ορυκτά καύσιμα ενεργειακή μετάβαση	-	-	-	-	-	-	
Παροχή πόσιμου νερού, διαχείριση υδάτων & υγρών αποβλήτων	24,0	0	0	0	0	24,0	
Πράσινη Επιχειρηματικότητα	0,15	0,15	0,15	0,5	0,5	1,5	
Στήριξη φιλικών προς το περιβάλλον διεργασιών παραγωγής & αποδοτικής χρήσης πόρων	0,1	0,1	0,1	0,4	0,4	1,0	
Ανάπτυξη υποδομών και προστασία περιβάλλοντος (μικρά φράγματα, αρδευτικά δίκτυα, ύδρευση - αποχέτευση, αντιπλημμυρικά κλπ.)	30,0	18,0	7,0	5,0	5,0	65,0	
Ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς	0,1	0,5	0,3	0,1	0,1	1,0	
Πράσινες πόλεις (αστικές αναπλάσεις, εκσυγχρονισμός στόλου αστικών μεταφορών κλπ.)	12,0	1,5	1,0	0,3	0,3	15,0	

Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης	39,8	1,8	0,9	0,9	0	43,3	29,9%
Ενεργειακή απόδοση	-	-	-	-	-	-	
Στήριξη ΑΠΕ – Συμπαγωγή	-	-	-	-	-	-	
Διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων	0,5	0,003	0,001	0,001	0	0,5	
Πρόληψη & διαχείριση κινδύνων	17,9	0,3	0,1	0,1	0	18,4	
Απεξάρτηση από ορυκτά καύσιμα ενεργειακή μετάβαση	-	-	-	-	-	-	
Παροχή πόσιμου νερού & διαχείριση υδάτων & υγρών αποβλήτων	3,4	0,3	0,1	0,1	0	4,0	
Πράσινη επιχειρηματικότητα	-	-	-	-	-	-	
Στήριξη φιλικών προς το περιβάλλον διεργασιών παραγωγής & αποδοτικής χρήσης πόρων	3,9	0,1	0,04	0,04	0	4,0	
Ανάπτυξη υποδομών και προστασία περιβάλλοντος (μικρά φράγματα, αρδευτικά δίκτυα, ύδρευση - αποχέτευση, αντιπλημμυρικά κλπ.)	11,2	0,4	0,2	0,2	0	12,0	
Ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς	1,3	0,1	0,03	0,03	0	1,4	
Πράσινες πόλεις (αστικές αναπλάσεις, εκσυγχρονισμός στόλου αστικών μεταφορών κλπ.)	1,6	0,7	0,3	0,3	0	3,0	

Βορείου Αιγαίου	4,9	3,5	1,8	2,1	2,2	14,5	14,2%
Ενεργειακή απόδοση	-	-	-	-	-	-	
Στήριξη ΑΠΕ – Συμπαγωγή	-	-	-	-	-	-	
Διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων	0,4	0,3	0,2	0,2	0,2	1,4	
Πρόληψη & διαχείριση κινδύνων	1,6	1,2	0,9	1,3	1,3	6,3	
Απεξάρτηση από ορυκτά καύσιμα ενεργειακή μετάβαση	-	-	-	-	-	-	
Παροχή πόσιμου νερού & διαχείριση υδάτων & υγρών αποβλήτων	0,6	0,3	0,1	0,05	0,04	1,1	
Πράσινη επιχειρηματικότητα	-	-	-	-	-	-	
Στήριξη φιλικών προς το περιβάλλον διεργασιών παραγωγής & αποδοτικής χρήσης πόρων	-	-	-	-	-	-	
Ανάπτυξη υποδομών και προστασία περιβάλλοντος (μικρά φράγματα, αρδευτικά δίκτυα, ύδρευση - αποχέτευση, αντιπλημμυρικά κλπ.)	1,3	1,0	0,3	0,0	0,3	2,8	
Ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς	0,3	0,2	0,06	0,09	0,00	0,6	
Πράσινες πόλεις (αστικές αναπλάσεις, εκσυγχρονισμός στόλου αστικών μεταφορών κλπ.)	0,7	0,6	0,2	0,4	0,3	2,2	

Δυτικής Ελλάδας	71,6	0,5	0,2	0,3	0,3	72,8	26,9%
Ενεργειακή απόδοση	0,04	0,04	0,04	0,1	0,1	0,4	
Στήριξη ΑΠΕ – Συμπαγωγή	-	-	-	-	-	-	
Διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων	10,3	0	0	0	0	10,3	
Πρόληψη & διαχείριση κινδύνων	6,1	0	0	0	0	6,1	
Απεξάρτηση από ορυκτά καύσιμα ενεργειακή μετάβαση	-	-	-	-	-	-	
Παροχή πόσιμου νερού & διαχείριση υδάτων & υγρών αποβλήτων	4,5	0	0	0	0	4,5	
Πράσινη επιχειρηματικότητα	0,3	0	0	0	0	0,3	
Στήριξη φιλικών προς το περιβάλλον διεργασιών παραγωγής & αποδοτικής χρήσης πόρων	0,2	0,2	0,05	0,05	0,05	0,5	
Ανάπτυξη υποδομών και προστασία περιβάλλοντος (μικρά φράγματα, αρδευτικά δίκτυα, ύδρευση - αποχέτευση, αντιπλημμυρικά κλπ.)	50,0	0	0	0	0	50,0	
Ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς	0,09	0,09	0,03	0,03	0,03	0,25	
Πράσινες πόλεις (αστικές αναπλάσεις, εκσυγχρονισμός στόλου αστικών μεταφορών κλπ.)	0,2	0,2	0,05	0,05	0,05	0,5	

Δυτικής Μακεδονίας	29,7	0,2	0,2	0	0	30,1	28,7%
Ενεργειακή απόδοση	1,5	0	0	0	0	1,46	
Στήριξη ΑΠΕ – Συμπαγωγή	-	-	-	-	-	-	
Διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων	-	-	-	-	-	-	
Πρόληψη & διαχείριση κινδύνων	1,7	0	0	0	0	1,7	
Απεξάρτηση από ορυκτά καύσιμα ενεργειακή μετάβαση	-	-	-	-	-	-	
Παροχή πόσιμου νερού & διαχείριση υδάτων & υγρών αποβλήτων	0,04	0	0	0	0	0,04	
Πράσινη επιχειρηματικότητα	-	-	-	-	-	-	
Στήριξη φιλικών προς το περιβάλλον διεργασιών παραγωγής & αποδοτικής χρήσης πόρων	3,0	0	0	0	0	3,0	
Ανάπτυξη υποδομών και προστασία περιβάλλοντος (μικρά φράγματα, αρδευτικά δίκτυα, ύδρευση - αποχέτευση, αντιπλημμυρικά κλπ.)	22,4	0	0	0	0	22,4	
Ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς	0,04	0	0	0	0	0,04	
Πράσινες πόλεις (αστικές αναπλάσεις, εκσυγχρονισμός στόλου αστικών μεταφορών κλπ.)	1,0	0	0	0	0	1,0	

Ηπείρου	1,1	11,1	7,3	5,4	4,4	29,2	24,6%
Ενεργειακή απόδοση	0	0,06	0,1	0,04	0	0,2	
Στήριξη ΑΠΕ – Συμπαγωγή	-	-	-	-	-	-	
Διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων	0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,5	
Πρόληψη & διαχείριση κινδύνων	0,8	8,5	5,0	3,4	3,3	20,9	
Απεξάρτηση από ορυκτά καύσιμα ενεργειακή μετάβαση	-	-	-	-	-	-	
Παροχή πόσιμου νερού & διαχείριση υδάτων & υγρών αποβλήτων	0,1	1,3	1,0	1,0	0,4	3,8	
Πράσινη επιχειρηματικότητα	-	-	-	-	-	-	
Στήριξη φιλικών προς το περιβάλλον διεργασιών παραγωγής & αποδοτικής χρήσης πόρων	-	-	-	-	-	-	
Ανάπτυξη υποδομών και προστασία περιβάλλοντος (μικρά φράγματα, αρδευτικά δίκτυα, ύδρευση - αποχέτευση, αντιπλημμυρικά κλπ.)	0	0,3	0,3	0,2	0,08	0,9	
Ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς	-	-	-	-	-	-	
Πράσινες πόλεις (αστικές αναπλάσεις, εκσυγχρονισμός στόλου αστικών μεταφορών κλπ.)	0,2	0,9	0,8	0,6	0,5	2,9	

Θεσσαλίας	33,2	0	0	0	0	33,2	18%
Ενεργειακή απόδοση	-	-	-	-	-	-	
Στήριξη ΑΠΕ – Συμπαγωγή	-	-	-	-	-	-	
Διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων	0,5	0	0	0	0	0,5	
Πρόληψη & διαχείριση κινδύνων	2,0	0	0	0	0	2,0	
Απεξάρτηση από ορυκτά καύσιμα ενεργειακή μετάβαση	0,2	0	0	0	0	0,2	
Παροχή πόσιμου νερού & διαχείριση υδάτων & υγρών αποβλήτων	1,0	0	0	0	0	1,0	
Πράσινη επιχειρηματικότητα	-	-	-	-	-	-	
Στήριξη φιλικών προς το περιβάλλον διεργασιών παραγωγής & αποδοτικής χρήσης πόρων	2,5	0	0	0	0	2,5	
Ανάπτυξη υποδομών και προστασία περιβάλλοντος (μικρά φράγματα, αρδευτικά δίκτυα, ύδρευση - αποχέτευση, αντιπλημμυρικά κλπ.)	21,0	0	0	0	0	21,0	
Ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς	1,0	0	0	0	0	1,0	
Πράσινες πόλεις (αστικές αναπλάσεις, εκσυγχρονισμός στόλου αστικών μεταφορών κλπ.)	5,0	0	0	0	0	5,0	

Ιονίων Νήσων	7,1	5,6	2,3	1,7	2,4	19,1	24,5%
Ενεργειακή απόδοση	0,2	0,1	0,04	0,1	0,0	0,4	
Στήριξη ΑΠΕ – Συμπαγωγή	-	-	-	-	-	-	
Διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων	1,7	1,3	0,4	0,4	0,4	4,3	
Πρόληψη & διαχείριση κινδύνων	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	4,0	
Απεξάρτηση από ορυκτά καύσιμα ενεργειακή μετάβαση	-	-	-	-	-	-	
Παροχή πόσιμου νερού & διαχείριση υδάτων & υγρών αποβλήτων	-	-	-	-	-	-	
Πράσινη επιχειρηματικότητα	-	-	-	-	-	-	
Στήριξη φιλικών προς το περιβάλλον διεργασιών παραγωγής & αποδοτικής χρήσης πόρων	-	-	-	-	-	-	
Ανάπτυξη υποδομών και προστασία περιβάλλοντος (μικρά φράγματα, αρδευτικά δίκτυα, ύδρευση - αποχέτευση, αντιπλημμυρικά κλπ.)	3,8	2,9	0,8	0,0	0,8	8,4	
Ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς	-	-	-	-	-	-	
Πράσινες πόλεις (αστικές αναπλάσεις, εκσυγχρονισμός στόλου αστικών μεταφορών κλπ.)	0,6	0,5	0,2	0,4	0,3	2,1	

Κεντρικής Μακεδονίας	21,4	24,1	9,6	8,1	8,1	71,4	37,6%
Ενεργειακή απόδοση	0	0,8	0,8	0,3	0,3	2,2	
Στήριξη ΑΠΕ – Συμπαγωγή	-	-	-	-	-	-	
Διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων	-	-	-	-	-	-	
Πρόληψη & διαχείριση κινδύνων	1,2	1,2	0,8	0,8	0,8	4,7	
Απεξάρτηση από ορυκτά καύσιμα ενεργειακή μετάβαση	-	-	-	-	-	-	
Παροχή πόσιμου νερού & διαχείριση υδάτων & υγρών αποβλήτων	0,004	0,004	0,001	0,001	0,001	0,01	
Πράσινη επιχειρηματικότητα	-	-	-	-	-	-	
Στήριξη φιλικών προς το περιβάλλον διεργασιών παραγωγής & αποδοτικής χρήσης πόρων	-	-	-	-	-	-	
Ανάπτυξη υποδομών και προστασία περιβάλλοντος (μικρά φράγματα, αρδευτικά δίκτυα, ύδρευση - αποχέτευση, αντιπλημμυρικά κλπ.)	19,3	21,3	7,8	6,8	6,8	62,1	
Ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς	-	-	-	-	-	-	
Πράσινες πόλεις (αστικές αναπλάσεις, εκσυγχρονισμός στόλου αστικών μεταφορών κλπ.)	0,9	0,9	0,2	0,2	0,2	2,5	

Κρήτης	59,6	0	0	0	0	59,6	34%
Ενεργειακή απόδοση	0,1	0	0	0	0	0,1	
Στήριξη ΑΠΕ – Συμπαγωγή	0,2	0	0	0	0	0,2	
Διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων	13,9	0	0	0	0	13,9	
Πρόληψη & διαχείριση κινδύνων	24,9	0	0	0	0	24,9	
Απεξάρτηση από ορυκτά καύσιμα ενεργειακή μετάβαση	-	-	-	-	-	-	
Παροχή πόσιμου νερού & διαχείριση υδάτων & υγρών αποβλήτων	0,8	0	0	0	0	0,8	
Πράσινη επιχειρηματικότητα	-	-	-	-	-	-	
Στήριξη φιλικών προς το περιβάλλον διεργασιών παραγωγής & αποδοτικής χρήσης πόρων	-	-	-	-	-	-	
Ανάπτυξη υποδομών και προστασία περιβάλλοντος (μικρά φράγματα, αρδευτικά δίκτυα, ύδρευση - αποχέτευση, αντιπλημμυρικά κλπ.)	16,3	0	0	0	0	16,3	
Ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς	0,2	0	0	0	0	0,2	
Πράσινες πόλεις (αστικές αναπλάσεις, εκσυγχρονισμός στόλου αστικών μεταφορών κλπ.)	3,1	0	0	0	0	3,1	

Νοτίου Αιγαίου	21,6	26,0	5,5	0	0	53,1	58,3%
Ενεργειακή απόδοση	0	0	0,5	0	0	0,5	
Στήριξη ΑΠΕ - Συμπαράγωγή	-	-	-	-	-	-	
Διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων	2,0	3,0	0	0	0	5,0	
Πρόληψη & διαχείριση κινδύνων	15,6	20,0	4,0	0	0	39,6	
Απεξάρτηση από ορυκτά καύσιμα ενεργειακή μετάβαση	-	-	-	-	-	-	
Παροχή πόσιμου νερού & διαχείριση υδάτων & υγρών αποβλήτων	2,0	3,0	0	0	0	5,0	
Πράσινη επιχειρηματικότητα	-	-	-	-	-	-	
Στήριξη φιλικών προς το περιβάλλον διεργασιών παραγωγής & αποδοτικής χρήσης πόρων	2,0	0	0	0	0	2,0	
Ανάπτυξη υποδομών και προστασία περιβάλλοντος (μικρά φράγματα, αρδευτικά δίκτυα, ύδρευση - αποχέτευση, αντιπλημμυρικά κλπ.)	-	-	-	-	-	-	
Ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς	0	0	0,5	0	0	0,5	
Πράσινες πόλεις (αστικές αναπλάσεις, εκσυγχρονισμός στόλου αστικών μεταφορών κλπ.)	0	0	0,5	0	0	0,5	

Πελοποννήσου	11,2	16,8	0	0	0	28,0	22,2%
Ενεργειακή απόδοση	2,1	3,2	0	0	0	5,3	
Στήριξη ΑΠΕ - Συμπαγωγή	-	-	-	-	-	-	
Διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων	0,8	1,2	0	0	0	2,0	
Πρόληψη & διαχείριση κινδύνων	2,6	3,9	0	0	0	6,5	
Απεξάρτηση από ορυκτά καύσιμα ενεργειακή μετάβαση	-	-	-	-	-	-	
Παροχή πόσιμου νερού & διαχείριση υδάτων & υγρών αποβλήτων	0,5	0,8	0	0	0	1,3	
Πράσινη επιχειρηματικότητα	0,1	0,2	0	0	0	0,3	
Στήριξη φιλικών προς το περιβάλλον διεργασιών παραγωγής & αποδοτικής χρήσης πόρων	0,2	0,03	0	0	0	0,5	
Ανάπτυξη υποδομών και προστασία περιβάλλοντος (μικρά φράγματα, αρδευτικά δίκτυα, ύδρευση - αποχέτευση, αντιπλημμυρικά κλπ.)	4,4	6,6	0	0	0	11,0	
Ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς	0,2	0,4	0	0	0	0,6	
Πράσινες πόλεις (αστικές αναπλάσεις, εκσυγχρονισμός στόλου αστικών μεταφορών κλπ.)	0,2	0,4	0	0	0	0,6	

Στερεάς Ελλάδας	91,8	0,05	0,05	0,05	0,03	91,9	35,5%
Ενεργειακή απόδοση	2,0	0	0	0	0	2,0	
Στήριξη ΑΠΕ - Συμπαγωγή	-	-	-	-	-	-	
Διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων	4,3	0	0	0	0	4,3	
Πρόληψη & διαχείριση κινδύνων	41,2	0	0	0	0	41,2	
Απεξάρτηση από ορυκτά καύσιμα ενεργειακή μετάβαση	-	-	-	-	-	-	
Παροχή πόσιμου νερού & διαχείριση υδάτων & υγρών αποβλήτων	2,7	0	0	0	0	2,7	
Πράσινη επιχειρηματικότητα	0,02	0,02	0,02	0,03	0,03	0,1	
Στήριξη φιλικών προς το περιβάλλον διεργασιών παραγωγής & αποδοτικής χρήσης πόρων	6,15	0	0	0	0	6,15	
Ανάπτυξη υποδομών και προστασία περιβάλλοντος (μικρά φράγματα, αρδευτικά δίκτυα, ύδρευση - αποχέτευση, αντιπλημμυρικά κλπ.)	23,7	0	0	0	0	23,7	
Ανάδειξη, προστασία και αξιοποίηση της φυσικής κληρονομιάς	0,02	0,04	0,03	0,02	0	0,1	
Πράσινες πόλεις (αστικές αναπλάσεις, εκσυγχρονισμός στόλου αστικών μεταφορών κλπ.)	11,7	0	0	0	0	11,7	

ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

1. WWF Greece. (2021, 18 May). WWF briefing on the Greek NRRP.
https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/wwfgreece_comments_on_greek_nrrp.pdf
2. WWF Ελλάς . (2021, 5 Απριλίου). Έκτακτη παρέμβαση: Εθνικό σχέδιο ανάκαμψης και ανθεκτικότητας.
https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/wwf_pros_vouleftes_gia_to_nrrp_april2021.pdf
3. WWF Ελλάς. (2020, 24 Αυγούστου). Σχόλια στο «Σχέδιο ανάπτυξης για την ελληνική οικονομία».
https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/sholia_sto_shedio_anaptyxis_gia_tin_elliniki_oikonomia.pdf
4. WWF Ελλάς . (2020). Blueprint for green recovery in Greece.
https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/wwf_greece_green_recovery_report_eng.pdf
5. WWF Ελλάς. (2018). Ελληνικές επιδοτήσεις στα ορυκτά καύσιμα.
https://www.contentarchive.wwf.gr/images/pdfs/Fossil_Fuel_Subsidies_in_Greece_Final.pdf
6. WWF Ελλάς. (2013). Ζωντανή ελληνική οικονομία, για το περιβάλλον και τον άνθρωπο.
<https://www.contentarchive.wwf.gr/images/pdfs/LivingEconomyVisionInGreece-GR.pdf>

1961

Το WWF ιδρύθηκε το 1961
στην Ελβετία

1991

Το WWF ιδρύει γραφείο
στην Αθήνα το 1991.

>100

Το WWF αγωνίζεται
για την προστασία
του περιβάλλοντος
σε 6 ηπείρους
και σε περισσότερες
από 100 χώρες.

>300

Στην Ελλάδα έχουμε
υλοποιήσει περισσότερες
από 300 δράσεις.

360°

Προστατεύουμε
το περιβάλλον
λαμβάνοντας υπόψη
τα κοινωνικά,
οικονομικά και πολιτικά
αίτια των απειλών και
προτείνοντας λύσεις
για την αρμονική
συνύπαρξη ανθρώπου
και φύσης.

5.000.000

Μας στηρίζουν
περισσότεροι από
5 εκ. υποστηρικτές
παγκοσμίως.
Στην Ελλάδα οι
υποστηρικτές μας
ξεπερνούν τους 10.000.

1995

Η οικονομική διαχείριση
του WWF Ελλάς
ελέγχεται από ορκωτούς
λογιστές ανελλιπώς
από το 1995.

Η αποστολή του WWF Ελλάς

είναι να διατηρήσει την πλούσια βιοποικιλότητα της Ελλάδας ως
αναπόσπαστο στοιχείο της Μεσογείου και να παρεμποδίσει – και
μακροπρόθεσμα να αντιστρέψει – την υποβάθμιση του περιβάλλοντος,
με στόχο την αρμονική συνύπαρξη ανθρώπου και φύσης.

www.wwf.gr